

**Επιδοτούμενα προγράμματα του
ΟΑΕΔ και πρακτική άσκηση των
Δ.Ι.Ε.Κ. και των ΕΠΑ.Σ.
μαθητείας του ΟΑΕΔ**

still in the game
αυτόνομη εργατική ομάδα
stillinthegameath@gmail.com

**ΔΕΝ ΕΙΜΑΣΤΕ ΠΡΑΚΤΙΚΑΡΙΟΙ/ΕΣ,
ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΟΙ/ΕΣ,
ΕΙΜΑΣΤΕ ΕΡΓΑΤΕΣ/ΡΙΕΣ**

Συζήτηση με θέμα: Επιδοτούμενα
προγράμματα του ΟΑΕΔ και πρακτική
άσκηση των Δ.Ι.Ε.Κ και γενικότερα της
τεχνικοεπαγγελματικής εκπαίδευσης

Φοιτητικές εστίες Ούλοφ Πάλμε
Τρίτη 14 Γενάρη 19:30

still in the game ★
αυτόνομη εργατική ομάδα
stillinthegameath@gmail.com

Αυτή η μπροσούρα συζητήθηκε, γράφτηκε και εκδόθηκε από τη συνέλευση της αυτόνομης εργατικής ομάδας still in the game τον Γενάρη του 2020. Τυπώθηκε σε 400 αντίτυπα.

Για οποιοδήποτε σχόλιο μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί μας στο: stillinthegameath@gmail.com

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Διαβάζοντας τον τίτλο της μπροσούρας, αναρωτιέται κανείς/καμία τι κοινό μπορεί να έχει η πρακτική άσκηση στην τεχνική- επαγγελματική εκπαίδευση με την εργασία στα επιδοτούμενα προγράμματα του ΟΑΕΔ. Μια πρόχειρη απάντηση είναι ότι όσοι/ες δουλεύουν υπό τα συγκεκριμένα εργασιακά καθεστώτα δεν είναι «κανονικοί/ές εργατές/ριες», δεν προσφέρουν «κανονική εργασία».

Αυτά βέβαια δεν τα λέμε εμείς. Τα λένε οι εργοδότες και το κράτος, το οποίο φροντίζει αυτές οι φιγούρες να αμείβονται χειρότερα- ή και καθόλου- και να έχουν δραματικά λιγότερα δικαιώματα σε σχέση με τους/τις υπόλοιπους/ες νόμιμους/ες εργαζόμενους/ες. Λέμε νόμιμους/ες γιατί η νομοθεσία περί πρακτικής και η αντίστοιχη περί επιδοτούμενης εργασίας φτιάχνει εργασιακές συνθήκες που μοιάζουν πάρα πολύ μ' αυτές της μαύρης- ανασφάλιστης εργασίας, παρόλα αυτά είναι καθόλα νόμιμες!

Οι εργασιακοί αυτοί θύλακες, μάλιστα, είναι τόσο υποτιμημένοι που η συντριπτική πλειοψηφία των ωφελούμενων εργοδοτών δε χρειάζεται καν να παρανομήσει για να ρίξει το εργασιακό κόστος. Ο λόγος; Το εργατικό κόστος είναι τόσο χαμηλό- όταν δεν είναι κυριολεκτικά ανύπαρκτο- και τα τυπικά δικαιώματα των εργατών/ριών είναι τόσο κουτσουρεμένα που τα μεμονωμένα αφεντικά δεν χρειάζεται να κάνουν πολλά παραπάνω προς την κατεύθυνση της υποτίμησης.

Φυσικά, τα εργατικά αυτά υποκείμενα δεν είναι τα μόνα που εξαιρούνται με νόμιμο τρόπο απ' το εργασιακό δίκαιο, το οποίο υποτίθεται ότι έχει τον κατώτατο μισθό, την πλήρη ασφαλιστική κάλυψη κτλ. ως ιερές και απαραβίαστες

αρχές του. Οι νέοι και οι νέες κάτω των 25, που μέχρι πριν λίγους μήνες αμείβονταν με τον περιφημο υπο- κατώτατο (sic) μισθό, εξαιρούνταν από μια πολύ σημαντική πτυχή της εργατικής νομοθεσίας: τον κατώτατο μισθό. Εκεί, όμως, που το γκρίζο γίνεται μαύρο κι άραχνο είναι στην περίπτωση των παρανομοποιημένων μεταναστών/ριών. Ο εργασιακός ζόφος που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες/ριες δεν προκύπτει μόνο απ' τις διατάξεις της νομοθεσίας που παρανομοποιεί την ύπαρξη και επομένως την εργασία τους, αλλά και από εκείνες που επιβάλλουν ότι οι διοικήσεις των σύγχρονων στρατοπέδων συγκέντρωσης («hot spots») μπορούν να υποχρεώσουν τους έγκλειστους/ες να πάνε να δουλέψουν σε κάποιο αφεντικό!

Στις επόμενες σελίδες αυτής της μπροσούρας θα διαβάσετε περισσότερα για το παρελθόν και το παρόν τόσο της πρακτικής άσκησης όσο και της κρατικά επιδοτούμενης και ελεγχόμενης εργασίας των ανέργων. Θα προσπαθήσουμε να φωτίσουμε όσο καλύτερα μπορούμε αυτό το γκρίζο εργασιακό τοπίο και να αποδομήσουμε τις ιδεολογίες που το νομιμοποιούν.

Ελπίζουμε η δουλειά που κάναμε και τα συμπεράσματα που βγάλαμε απ' τις συζητήσεις μας, να χρησιμεύσουν και σε άλλους/ες εκτός από μας. Ελπίζουμε, ότι μ' αυτή μας την προσπάθεια συμβάλλουμε στη βελτίωση των ήδη υπάρχοντων κινηματικών εργαλείων. Γιατί οι ιδέες δεν είναι οικόπεδα· είναι φιάλες οξυγόνου, που, αν δεν τις περάσουμε ο ένας στην άλλη, θα πεθάνουμε όλοι/ες από ασφυξία.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

Τα επιδοτούμενα προγράμματα εργασίας των ανέργων

Ολόκληρη την περίοδο της καπιταλιστικής κρίσης και υποτίμησης της εργασίας, το Υπουργείο Εργασίας και ο ΟΑΕΔ δε σταμάτησαν να ανακοινώνουν το ένα πρόγραμμα επιδοτούμενης εργασίας των ανέργων μετά το άλλο (voucher, κοινωφελή, για μακροχρόνια ανέργους κλπ¹). Τα προγράμματα αυτά αποτέλεσαν μια απ' τις σημαντικότερες παρεμβάσεις του ελληνικού κράτους στην αγορά εργασίας, δεδομένου και του τεράστιου αριθμού ανέργων που πήγαν να δουλέψουν σ' αυτά, αλλά και της τεράστιας πολιτικής σημασίας που έχει η διαχείριση της ανεργίας στη διαμόρφωση των εργασιακών σχέσεων συνολικά.

Πριν όμως προχωρήσουμε σε μια αποτίμηση αυτών των προγραμμάτων, χρειάζεται να κάνουμε κάποιες σχετικές παρατηρήσεις.

Παρατήρηση πρώτη: η αύξηση των ποσοστών ανεργίας δεν προκύπτει αυτόματα, ως κάποιο «φυσικό επακόλουθο» της κρίσης. Αντίθετα, προκύπτει ως αποτέλεσμα μιας σειράς πλήρως συνειδητών αποφάσεων των αφεντικών και του κράτους, με στόχο τη μέγιστη δυνατή μείωση του κόστους εργασίας: απολύσεις, εντατικοποίηση των εργασιακών ρυθμών και αύξηση των ωρών εργασίας (χωρίς τις ανάλογες προσαυξήσεις στις αποδοχές) κ.α. Αν το ήθελαν, το κράτος και τ' αφεντικά θα μπορούσαν όχι απλά να περιορίσουν την έκταση του φαινομένου της ανεργίας, αλλά να την εξαλείψουν μια για

πάντα. Θα μπορούσαν δηλαδή να εξασφαλίσουν εργασία για το σύνολο της εργατικής τάξης, μειώνοντας τον εργάσιμο χρόνο, ρίχνοντας την ένταση της εργασίας και προσφέροντας αξιοπρεπείς μισθούς και μεροκάματα. Ωστόσο, η εξασφάλιση πλήρους απασχόλησης και αξιοπρεπών όρων διαβίωσης για το σύνολο των εργατών/ριών είναι εκτός των στόχων της καπιταλιστικής οικονομίας και της κρατικής πολιτικής: η δίψα για μεγιστοποίηση του κέρδους απ' την εκμετάλλευσή μας, καθιστά τέτοιου είδους σκέψεις αδιανόητες. Ο καπιταλισμός μας αντιμετωπίζει ως αναλώσιμα γρανάζια της παραγωγικής μηχανής, γι' αυτό και στο βαθμό που οι άνεργοι/ες δεν οργανώνονται και δεν εξεγείρονται, τα αφεντικά και το κράτος δεν δίνουν δεκάρα για τα οικονομικά ζόρια ή την πλήρη εξαθλίωση μεγάλου μέρους των ανέργων.

Παρατήρηση δεύτερη: η ιστορία της κρατικά ελεγχόμενης και επιβαλλόμενης εργασίας των ανέργων πάει αρκετά πίσω στον χρόνο, με διαφορετικά επίπεδα βίας και καταναγκασμού να τη συνοδεύουν κάθε εποχή. Και μπορεί στο άκουσμα των λέξεων «καταναγκαστική εργασία των ανέργων» το μυαλό των περισσότερων να πηγαίνει στο 3ο Ράιχ, ωστόσο η αλήθεια είναι ότι οι Ναζί δεν ήταν οι μόνοι- ούτε καν οι πρώτοι- που επέβαλαν αυτή την εργασιακή συνθήκη. Ένα απ' τα πρώτα και πιο εμβληματικά παραδείγματα καταναγκαστικής εργασίας των ανέργων (και όχι μόνο) στα χρόνια του καπιτα-

¹ Άλλα ονόματα που χρησιμοποιήθηκαν ή χρησιμοποιούνται ακόμη είναι: Προγράμματα Ολοκληρωμένης Παρέμβασης, Προγράμματα για την Προώθηση της Απασχόλησης μέσω Προγραμμάτων Επαγγελματικής Κατάρτισης, Τοπικά σχέδια για την απασχόληση, Τοπικές δράσεις κοινωνικής ένταξης για Ευάλωτες Ομάδες.

² Στα workhouses ζούσαν και δούλευαν υποχρεωτικά όχι μόνο άνεργοι αλλά και τα υπόλοιπα «κοινωνικά παράσιτα»: παρτημένα ή ορφανά παιδιά, ανύπαντρες μητέρες, πόρνες, πρώην τρόφιμοι φυλακών, ζητιάνοι, άστεγοι, σωματικά ή ψυχικά ασθενείς κ.α. Βλ. Ολγα Στασινοπούλου, *Κράτος Πρόνοιας. Ιστορική Εξέλιξη – Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις*, Gutenberg, 2006, σελίδα 45-46. Αναφέρεται στο *Class War Dogz, Κρατικές πολιτικές διαχείρισης της ανεργίας. Ο ρόλος του ΟΑΕΔ*,

λισμού είναι τα βρετανικά workhouses του 19ου αιώνα.² Όσον αφορά την ελληνική περίπτωση, παρότι η σχετική βιβλιογραφία είναι εξαιρετικά μικρή, υπάρχουν κάμποσα ιστορικά παραδείγματα που δείχνουν ότι το ελληνικό κράτος δεν έμεινε πίσω στην εφαρμογή αντίστοιχων πολιτικών: το 1916-17 για παράδειγμα, οργάνωσε «τάγματα εργασίας» από ανέργους, των οποίων κύρια δουλειά ήταν να ανοίγουν δρόμους στην Αττική στα πλαίσια της πολεμικής προετοιμασίας,³ το 1931 έβαλε 35 χιλιάδες ανέργους να δουλέψουν σε δημόσια έργα, ενώ το 1937 προχώρησε εκ νέου στη δημιουργία ταγμάτων εργασίας.⁴ Τέλος, το 1954 έπερασε νόμο που όριζε ότι το ύψος της αμοιβής των ανέργων που δου-

λευαν σε κάποιο δημόσιο έργο δε μπορούσε να ξεπερνά το αντίστοιχο του επιδόματος ανεργίας.⁵ Ωστόσο, η καταναγκαστική εργασία των ανέργων δεν είναι ένα σύνολο εικόνων απ' το φασιστικό παρελθόν του ελληνικού καπιταλισμού αλλά μια διαδικασία που λαμβάνει χώρα ακόμη και σήμερα. Το ελληνικό κράτος, τόσο με δεξιές όσο και με αριστερές κυβερνήσεις, εξαναγκάζει τους μετανάστες/ριες που βρίσκονται έγκλειστοι/ες στα στρατόπεδα συγκέντρωσης να δουλεύουν σε χωράφια, ή όπου αλλού κριθεί απαραίτητο, προκειμένου να τονωθεί η κερδοφορία των ελληνικών αφεντικών.⁶ Αυτό βέβαια δεν γίνεται κατά παράβαση της νομοθεσίας αλλά σε πλήρη σύμπτωση μ' αυτή.⁷

³ Χρήστος Κωνσταντινόπουλος, *Θεσμοί και φορείς καταπολέμησης της ανεργίας (1922-1992)*, ΟΑΕΔ, 1993, σελίδες 164-166 και 117-123. Ο συγγραφέας του βιβλίου δε διευκρινίζει αν η στρατολόγηση και η ίδια η εργασία σ' αυτά τα «τάγματα» είχε καταναγκαστικό χαρακτήρα ή όχι. Παρόλα αυτά η χρήση της λέξης «τάγματα» και μόνο υπονοεί ωμό καταναγκασμό.

⁴ Πλουμιδής, Σ., «Το καθεστώς Μεταξά, 1936-1940», στο Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Η δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά 1936-1941*, Εφημερίδα Τα Νέα, Αθήνα 2010, σσ. 49-82

⁵ Κωνσταντινόπουλος, ό.π., σελ. 164-166 και 117-123. Και πάλι ο συγγραφέας δε διευκρινίζει αν η εργασία ήταν καταναγκαστική ή όχι.

⁶ Antifa Scripta, *Σχεδόν Αόρατοι. Η κρατική στρατηγική για την παρανομοποίηση της εργασίας*, 2013 σελ. 99-113.

Alfaniia.gr, «Τσάμπα εργασία από ανήλικους πρόσφυγες σε χωράφια με τις ευλογίες του ... υπ. Οικονομίας», 20/6/2017

⁷ Το άρθρο 37 παρ. 5 του νόμου 3907/2011 (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Αρ. Φύλλου 7, 26/01/2011) ορίζει: «Σε περίπτωση αδυναμίας των αρμόδιων κατά περίπτωση αρχών να διασφαλίσουν με ίδιους πόρους ή μέσα ότι οι υπήκοοι τρίτων χωρών των οποίων η απομάκρυνση έχει αναβληθεί, απολαμβάνουν κατά το χρονικό διάστημα της αναβολής, στοιχειώδεις όρους αξιοπρεπούς προσωρινής στέγασης σε εγκαταστάσεις δημόσιου ή κοινωφελούς χαρακτήρα και γενικότερα ότι καλύπτουν τις άμεσες βιοτικές τους ανάγκες, μπορεί να επιτραπεί, μετά από σχετική άδεια, να απασχολούνται ως μισθωτοί σε τομείς απασχόλησης σε συγκεκριμένες περιοχές της Χώρας. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται μετά από πρόταση των Υπουργών Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και Προστασίας του Πολίτη, καθορίζονται οι τομείς απασχόλησης και οι περιοχές της Χώρας όπου μπορούν να ασχολούνται ως μισθωτοί οι υπήκοοι τρίτων χωρών των οποίων έχει αναβληθεί η απομάκρυνση, το καθεστώς της ασφαλιστικής τους κάλυψης, οι όροι, οι προϋποθέσεις, οι διαδικασίες και τα αρμόδια για τη χορήγηση της άδειας εργασίας όργανα, καθώς και κάθε άλλο σχετικό θέμα». Πίσω απ' αυτές τις προσεχτικές διατυπώσεις του νομοθέτη, εμείς έχουμε κάθε λόγο να φανταζόμαστε εικόνες με σκλάβους στις φυτείες του αμερικανικού νότου ή στα ναζιστικά στρατόπεδα εργασίας. Το γεγονός ότι πρόκειται για ένα πληθυσμό έγκλειστο και χωρίς καθόλου δικαιώματα κάνει αυτές τις σκέψεις να φαντάζουν πλήρως δικαιολογημένες. Ούτως ή άλλως, δεν είναι λίγες οι φορές που οι διοικητές δομών «προσωρινής στέγασης» [sic] μεταναστών δεν περιμένουν την έκδοση προεδρικού διατάγματος για να σπρώξουν τους/τις μετανάστες/ριες να δουλέψουν για ένα κομμάτι ψωμί. Βλέπε Antifa Scripta, *Antifa -πόλεμος ενάντια στο φόβο*, «Κέντρα κράτησης: Οι χώροι buffer της παρανομοποιημένης εργατικής δύναμης», τεύχος 31, Μάης 2012, σελ. 8- 11

Το ποσοστό ανέργων που παίρνει επίδομα ανεργίας είναι κοντά στο 10%:

	Νοέμβριος 2015	Νοέμβριος 2016	Μεταβολή (%)
Ανεργοι-αναζητούντες εργασία	844.308	913.044	
Ανεργοι-μη αναζητούντες εργασία	190.422	153.372	
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΕΡΓΩΝ	1.034.730	1.066.416	31.686 (2,9%)
Επιδοδοούμενοι άνεργοι	112.111	118.361	6.250 (5,2%)

Παρατήρηση τρίτη: η κριτική των αριστερών-τις φορές που για αντιπολιτευτικούς λόγους αποφασίζουν να κάνουν κάποια κριτική- απέναντι στα προγράμματα επιδοτούμενης εργασίας των ανέργων πολύ εύκολα καταλήγει να υπερασπίζεται τα επιδόματα ανεργίας ως την ιδανική λύση για τους/τις άνεργους/ες. Κι παρόλο που είναι αλήθεια ότι τα προγράμματα εργασίας είναι επιθετικότερη πολιτική απ' τα επιδόματα,⁸ δεν πρέπει να λησμονούμε ότι τα επιδόματα ανεργίας φέρουν πάνω τους όλες τις διαιρέσεις, τους αποκλεισμούς και τις προσταγές της καπιταλιστικής οικονομίας και κοινωνίας.

Κατ' αρχάς, τα κριτήρια και οι προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί κάποιος/α για να δικαιούται το επίδομα ανεργίας είναι πάντοτε τόσο αυστηρά που μόνο ένα κομμάτι του άνεργου πληθυσμού καταλήγει εν τέλει να το παίρνει.⁹ Απ' τη λήψη του εξαιρούνται προφανώς τα πιο υποτιμημένα κομμάτια της τάξης, η εργασία

των οποίων, για μια σειρά από λόγους, δεν είναι τυπικά αναγνωρισμένη: είτε λόγω της πολιτικής- υπαρξιακής απαγόρευσης των ίδιων των εργατών/ριών (βλ. παρανομοποιημένοι/ες μετανάστες/ριες), είτε λόγω της (σχεδόν) απόλυτης κυριαρχίας της ανασφάλιστης εργασίας σε συγκεκριμένους κλάδους (π.χ. εργασία στα χωράφια ή εργασία οικιακών εργατριών), είτε λόγω του ότι συγκεκριμένες δουλειές δεν θεωρούνται «κανονική εργασία» (π.χ. εργασία γυναικών στο νοικοκυριό) κ.α.¹⁰

Δεύτερον, ενώ με τα επιδόματα το κράτος προσφέρει πράγματι ένα κατώτερο εγγυημένο επίπεδο διαβίωσης για πολλούς/ές άνεργους/ες,¹¹ ταυτόχρονα τους/τις πιέζει να επιστρέψουν στη δουλειά αρκετά σύντομα καθώς το ύψος του επιδόματος είναι πάντοτε μικρότερο απ' τον κατώτατο μισθό (δηλαδή ψίχουλα) και το χρονικό διάστημα που μπορεί κάποιος/α να το παίρνει είναι συνήθως μικρό. Τρίτον, το επίδομα ανεργίας προϋποθέτει έναν καθόλου αμελητέο

⁸ Λέμε επιθετικότερες γιατί το να παίρνεις επίδομα ανεργίας χωρίς να δουλεύεις είναι προτιμότερο απ' το να δουλεύεις σε κάποιο επιδοτούμενο πρόγραμμα. Στην πρώτη περίπτωση το κράτος επιδοτεί τους/τις άνεργους/ες, ενώ στη δεύτερη επιδοτεί τα αφεντικά και τον «εαυτό του» ως εργοδότη.

⁹ Βλέπε το σχετικό πίνακα στην κορυφή της σελίδας. Από *Capital.gr*, «ΟΑΕΔ: "Χτίζει" πλεόνασμα στις πλάτες των ανέργων», 12/1/2017. Προσβάσιμο: <https://www.capital.gr/oikonomia/3183176/oaed-xtizei-pleonasma-stis-plates-ton-anergon>

¹⁰ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον από την άποψη της επιβολής διαχωρισμών εντός της εργατικής τάξης έχει το γεγονός ότι αυτοί/ές που αιτούνται επίδοματος ανεργίας για πρώτη φορά θα πρέπει να έχουν δουλέψει μεγαλύτερο χρονικό διάστημα απ' αυτούς που έχουν επιδοτηθεί τουλάχιστον μια φορά. Προφανής στόχος αυτής της ρύθμισης είναι να εμπεδώσουν οι νέοι/ες εργαζόμενοι/ες μια απ' τις βασικότερες αρχές της καπιταλιστικής ηθικής της εργασίας: για να επιβιώσεις σ' αυτό τον κωλόκοσμο θα πρέπει να δουλέψεις (σκληρά).

¹¹ Στις μέρες μας το κράτος θέλει την επιβίωση της πλειοψηφίας- μάλλον- των ανέργων για διάφορους λόγους. Κατ' αρχάς, για να μην ξεγεύονται οι άνεργοι/ες λόγω οικονομικής εξαθλίωσης, δηλαδή χρησιμοποεί τις προνοιακές παροχές προς τους/τις άνεργους/ες ως μέθοδο πρόληψης της εργατικής ριζοσπαστικοποίησης. Δεύτερον, για να νομιμοποιείται ιδεολογικά στα μάτια της εργατικής τάξης («το κράτος φροντίζει για την επιβίωσή σας»). Τρίτον, για να συντηρεί εργασιακές εφεδρείες για μελλοντική εκμετάλλευση, ιδιαίτερα μάλιστα εκείνες που έχουν κάποιο βαθμό εξειδίκευσης και προορίζονται για σταθερότερες θέσεις εργασίας. Τέταρτον, για να μπορεί να χρησιμοποιήσει (αργότερα) τους άνεργους ως κρέας για τα κανόνια της πολεμικής μηχανής. Πέμπτον, θέλει να κρατάει την κατανάλωση σε ένα σχετικά υψηλό επίπεδο ώστε να αποφεύγονται οι οικονομικές κρίσεις. Απ' την άλλη όμως, το κράτος προορίζει ένα κομμάτι των ανέργων (βλ. παρανομοποιημένους/ες μετανάστες/ριες, τοξικοεξαρτημένους/ες, Ρομά κ.α.) για φυσικό ή/και ψυχολογικό θάνατο ή εξόντωση. Βλ. και *Class War*

βαθμό εργασιακής σταθερότητας και πειθαρχίας απ' τη μεριά των εργατών/ριών: για να το δικαιούται κάποιος/α, πρέπει να δουλεύει με ένσημα για μεγάλα χρονικά διαστήματα και να μην έχει παραιτηθεί αλλά να έχει απολυθεί ή να έχει λήξει η σύμβασή του/της. Τέλος, πολλές φορές τα επιδόματα δίνονται σε άνεργους και άνεργες οι οποίοι απολύονται από κλάδους στους οποίους τα αφεντικά έχουν τσακίσει τις συνδικαλιστικές αντιστάσεις και αναδιαρθρώσει εκ βάθρων την παραγωγή (συνήθως με τη βοήθεια της τεχνολογίας), πετώντας στο δρόμο τους/τις πιο απειθαρχούς/ες και ακριβούς/ές εργάτες/ριες και αντικατασταθιστώντας τους/τες με πιο φτηνούς/ές και πειθαρχημένους/ες.¹² Μετά απ' την ήττα των αγώνων ενάντια σε τέτοιου είδους εκστρατείες υποτίμησης της εργασίας είναι που το κράτος δίνει επιδόματα ανεργίας προκειμένου να λειάνει όσο μπορεί τις αντιθέσεις που προκύπτουν απ' την όλη διαδικασία.¹³

Παρατήρηση τέταρτη: αν οι αριστερές αφηγήσεις- προβλέψεις περί «νεοφιλελεύθερων» κοινωνικών πολιτικών ήταν σωστές, τα επιδόματα ανεργίας (αλλά και τα προγράμματα εργασίας των ανέργων) θα έπρεπε να αποτελούν παρελθόν εδώ και δεκαετίες. Ο λόγος; Το «νεοφιλελεύθερο» κράτος, λένε οι αριστεροί, δεν περιορίζει απλά την χρηματοδότηση των προνοιακών δομών και την έκταση των αντίστοιχων παροχών, αλλά διαλύει ολοκληρωτικά

τις προνοιακές δομές, παραδίδοντας τις πιο κερδοφόρες απ' αυτές προς εκμετάλλευση στο ιδιωτικό κεφάλαιο. Έτσι, με κάθε νέα περικοπή σε κάποιο προνοιακό επίδομα ή παροχή, οι αριστεροί προαναγγέλουν (για μια ακόμη φορά) τον οριστικό θάνατο του κράτους πρόνοιας στα χέρια των «ανάληπτων νεοφιλελεύθερων». Κι όμως, το τέλος των προνοιακών δομών δεν έχει έρθει ακόμη, ούτε γενικά, ούτε και στο ζήτημα της ανεργίας που μας απασχολεί εδώ.

Η αλήθεια είναι ότι τα δυτικά κράτη την περίοδο του «νεοφιλελευθερισμού» όχι μόνο δεν αποσύρθηκαν απ' τη διαχείριση των ανέργων, δίνοντας τα ηνία στον ιδιωτικό τομέα, αλλά μάλιστα πιο επιθετικά στο παιχνίδι περιόρισαν τον αριθμό των ανέργων που δικαιούνται επίδομα ανεργίας, αυστηροποιώντας τα κριτήρια για τη λήψη του, και παράλληλα μείωσαν το χρονικό διάστημα που μπορούσε κανείς/καμία να το παίρνει. Ταυτόχρονα, σε πολλά κράτη, η λήψη του επιδόματος αυτού (όπως και άλλων επιδομάτων «φτώχειας», του είδους «επίδομα κοινωνικής αλληλεγγύης») συνδέθηκε με την υποχρέωση των ανέργων όχι μόνο να ψάχνουν αποδεδειγμένα για δουλειά, αλλά και να δέχονται οποιαδήποτε δουλειά προτείνει κάποιο αφεντικό του ιδιωτικού τομέα ή το ίδιο κράτος στα πλαίσια κάποιου επιδοτούμενου προγράμματος εργασίας ή και εκτός αυτών των πλαισίων.

¹² Προφανώς και το κομμάτι της παλιάς, πιο ακριβής φουρνιάς εργαζομένων που παραμένει στα πόστα του βλέπει τους μισθούς και τους υπόλοιπους εργασιακούς όρους του να χειροτερεύουν αισθητά. Για την περίπτωση των καπνεργατών κατά την περίοδο του μεσοπολέμου βλ. Αντώνης Λιάκος, *Η εργασία και πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, 1993, σελ. 418-430, όπως επίσης και Antifa Scripta, *Antifa-πόλεμος ενάντια στο φόβο*, «Το κράτος που όλοι αγαπήσαμε. Η γέννηση, ο θρίαμβος και ο θάνατος του «κοινωνικού κράτους»», τεύχος 50, 2/2016

¹³ Αφού πρώτα στείλει την αστυνομία ή το στρατό να τους/τις τσακίσουν.

Παρότι η προηγούμενη αριστερή κυβέρνηση αύξησε την χρηματοδότηση των προγραμμάτων «απασχόλησης» – ούσα κι αυτή «υπόδουλη στους τρισκατάρατους νεοφιλελέδες Μέρκελ και Σόιμπλε» –, τα επιδόματα ανεργίας συνέχισαν να απορροφούν το μεγαλύτερο μέρος των εξόδων του ΟΑΕΔ:

	2016	2017
ΕΞΟΔΑ	2,441	2,552
Επιδόματα ανεργίας	887	887
Προγράμματα απασχόλησης	500	604
Λοιπές προνοιακές παροχές	135	135
Μεταβιβάσεις στο ΙΚΑ	551	555
Απόδοση εισπραξιών τρίτων	96	99
Δαπάνες προσωπικού	135	135

Με άλλα λόγια, το κράτος διατήρησε την απόλυτη πρωτοκαθεδρία του στη διαχείριση των ανέργων τόσο σε οικονομικό επίπεδο (βλ. χρηματοδότηση των σχετικών πολιτικών) όσο και σε πολιτικό (σχεδιασμός, εφαρμογή, έλεγχος και επίβλεψη), ακόμη και τις φορές που πέρασε ένα κομμάτι της διαχείρισης (και των αντίστοιχων εσόδων) σε ιδιωτικές επιχειρήσεις τύπου ΜΚΟ και ΚΕΚ. Ο λόγος; Στο σύγχρονο καπιταλισμό, η διαχείριση των ανέργων θεωρείται πολύ κομβικό πολιτικό και οικονομικό ζήτημα, για το οποίο τον πρώτο και τελευταίο λόγο πρέπει να έχουν τα ίδια τα καπιταλιστικά κράτη: το πόσοι/ες και ποιοι/ες άνεργοι/ες θα επιβιώσουν και με τι όρους, πόσοι/ες και ποιοι/ες θα αφεθούν να πεθάνουν της πείνας, πόσοι/ες και ποιοι/ες θα κληθούν να δουλέψουν σε κάποιο πρόγραμμα, σε ποιους ακριβώς κλάδους, σε ποιες επιχειρήσεις ή κρατικούς οργανισμούς, με τι κριτήρια κτλ. είναι ζητήματα που δε γίνεται να αφεθούν στα χέρια της τύχης ή των αφεντικών του ιδιωτικού τομέα.

Παρατήρηση πέμπτη: η κρατική αριστερά (ΣΥ.ΡΙΖ.Α. κλπ) υποστηρίζει ότι οι κρατικές στρατηγικές σε θέματα προνοιακής πολιτικής (όπως και στα υπόλοιπα θέματα) διαμορφώνονται με βάση την ιδεολογική τοποθέτηση του εκάστοτε κυβερνώντος κόμματος. Πολύ χοντρικά, οι αριστεροί υποστηρίζουν ότι οι αριστερές κυβερνήσεις προωθούν κενσινιανά μέτρα (π.χ. επιδόματα ανεργίας) ενώ οι δεξιές νεοφιλελεύθερα (π.χ. εξαναγκασμό των ανέργων σε

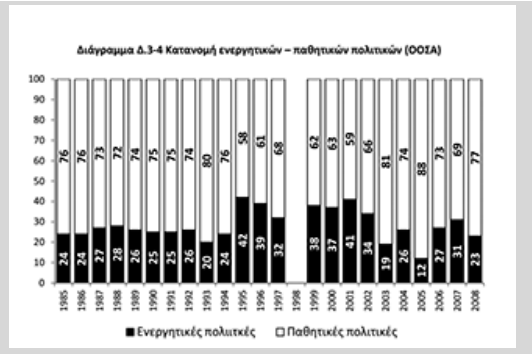
εργασία). Φυσικά, ούτε αυτή η αφήγηση έχει μεγάλη σχέση με την πραγματικότητα. Τόσο στην Ελλάδα (βλ. κυβέρνηση ΣΥ.ΡΙΖ.Α.), όσο και στο εξωτερικό¹⁴, η ιστορία έχει δείξει ότι η αριστερά δεν έχει κανένα ιδεολογικό-πολιτικό κώλυμα να επιβάλλει «νεοφιλελεύθερες» προνοιακές πολιτικές του είδους επιδοτούμενα προγράμματα εργασίας. Αυτό συμβαίνει, όχι επειδή η αριστερά απεμπόλησε τις κενσινιανές (δηλαδή υποτιθέμενα φιλεργατικές) αρχές της, αλλά γιατί οι κρατικές στρατηγικές σ' όλα τα κρίσιμα ζητήματα (εργασία-ανεργία, εξωτερική πολιτική, μετανάστευση, δημόσια τάξη κλπ) έχουν ένα σκληρό πυρήνα ο οποίος παραμένει αναλλοίωτος ασχέτως του αν βρίσκεται στην εξουσία κάποιο αριστερό ή δεξιό κόμμα.

Στην πραγματικότητα, η μερική-αλλά σε καμία περίπτωση απόλυτη-αναδίπλωση των κενσινιανών πολιτικών και η αντικατάστασή τους από τις αντίστοιχες νεοφιλελεύθερες¹⁵ δεν ήταν αποτέλεσμα της (σχετικής) ιδεολογικοπολιτικής κυριαρχίας της δεξιάς στο δυτικό κόσμο μετά τα 80s, αλλά της πολιτικοστρατιωτικής ήττας των κινημάτων-μεταξύ αυτών και του εργατικού-κατά τις δεκαετίες '60- '70. Αφού λοιπόν στα 60s-70s οι κενσινιανές πολιτικές σταμάτησαν να προσφέρουν στο σύστημα τη σταθερότητα που του είχαν προσφέρει την προηγούμενη περίοδο (η εργατική τάξη ξεσηκώθηκε παρά την σχετική επέκταση των προνοιακών παροχών τα «χρυσά χρόνια» του κενσινιανισμού) και αφού η ηττημένη εργατική τάξη έπαψε να αποτελεί

¹⁴ Σύμφωνα με κάποιους κοινωνικούς επιστήμονες, οι πρώτες πολιτικές για τη διαχείριση της ανεργίας που είχαν να κάνουν με την εκπαίδευση και την εργασία του άνεργου πληθυσμού και μοιάζουν αρκετά με τις αντίστοιχες σημερινές, ξεκίνησαν απ' τη Σουηδία τη δεκαετία του '50 υπό σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση.

Βλέπε Giuliano Bonoli, *The political economy of active labour market policy*, Edinburgh, 1/2010. Προσβάσιμο: http://www.sps.ed.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0010/39268/REC-WP_0110_Bonoli.pdf

Η ίδια πάνω-κάτω κατάσταση ισχύει και στο εξωτερικό (σημείωση: παθητικές πολιτικές σημαίνει κυρίως επιδόματα ανεργίας, ενώ ενεργητικές πολιτικές επιδοτούμενα προγράμματα εργασίας και –δευτερευόντως – προγράμματα εκπαίδευσης των ανέργων:

αξιόλογο πολιτικό αντίπαλο για την ασφάλεια και τη σταθερότητα του συστήματος, τα δυτικά κράτη βρήκαν την ευκαιρία να διαμορφώσουν ένα καινούριο μείγμα προνοιακών πολιτικών, το οποίο θα διατηρούσε αρκετά «κεϋνσιανά» στοιχεία και θα τα συμπλήρωνε με κάποια ακόμη πιο επιθετικά «νεοφιλελεύθερα».¹⁶

Παρατήρηση έκτη: ενώ τα προγράμματα εργασίας του ΟΑΕΔ και του Υπουργείου Εργασίας μοιάζουν αρκετά με τα αντίστοιχα του εξωτερικού, υπάρχουν κάποιες αξιοσημείωτες διαφορές. Πιο συγκεκριμένα, σε πολλά δυτικά κράτη, οι άνεργοι/ες έρχονται αντιμέτωποι/ες με έναν ωμό εκβιασμό που δεν έχει επιβληθεί ακόμη στην Ελλάδα: σε περίπτωση που δεν αναζητούν αποδεδειγμένα δουλειά ή/και δε δεχτούν οποιαδήποτε εργασία τους προταθεί (είτε μέσω του αντίστοιχου ΟΑΕΔ στα πλαίσια κάποιου επιδοτούμενου προγράμματος, είτε εκτός ΟΑΕΔ, δηλαδή μέσω βιογραφικών και συνεντεύξεων κτλ), τότε το κράτος τους κόβει το επίδομα ανεργίας ή οποιοδήποτε άλλο σχετικό επίδομα

παίρνουν.¹⁷ Στην Ελλάδα, η διοίκηση του ΟΑΕΔ πήγε στα τέλη του '16 να περάσει μια ανάλογη ρύθμιση,¹⁸ αλλά η ηγεσία του Υπουργείου Εργασίας (τότε ΣΥ.ΠΙΖ.Α.), στο οποίο υπάγεται ο ΟΑΕΔ, δεν την επικύρωσε τελικά. Εκτίμησή μας είναι ότι αυτό συνέβη για δύο λόγους. Πρώτον, το μεγαλύτερο κομμάτι της εργατικής τάξης στην Ελλάδα είχε ήδη ελαστικοποιηθεί και υποτιμηθεί σε τέτοιο βαθμό που μια περαιτέρω ελαστικοποίηση και υποτίμησή του μέσω του συγκεκριμένου εκβιασμού δεν προσέφερε και πάρα πολλά τη δεδομένη στιγμή. Δεύτερον, θεωρούμε πως το υπουργείο φοβήθηκε τις αντιδράσεις των ανέργων. Η αρκετά μαζική άρνηση των ανέργων που εργάζονταν σε κοινωφελή προγράμματα να δουλέψουν σε πόστα όπως αυτό του ελεγκτή στα μέσα μαζικής μεταφοράς θα πρέπει να θορυβήσε αρκετά τους ιθύνοντες του υπουργείου, δίνοντάς τους μια εικόνα του τι θα ακολουθούσε σε περίπτωση που επικύρωνε τη συγκεκριμένη ρύθμιση.

¹⁵ Οι σχετικοί πίνακες στη κορυφή της σελίδας είναι από *Capital.gr*, ό.π.

Αναφέρεται στο: Γιώργος Ιωαννίδης, *Η πολιτική οικονομία της ελληνικής πολιτικής απασχόλησης 1995-2008. Το ευρωπαϊκό πλαίσιο και οι εγχώριοι μετασχηματισμοί*, Ρέθυμνο, Σεπτέμβριος 2012, σελ. 328

Διδακτορική διατριβή προσβάσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/311970947_E_politike_oimia_tes_ellenikes_politikes_apascholeses_1995_2008_To_europaiiko_plaisio_kai_oi_enchorioi_metaschematismoi

¹⁶ Φυσικά, διάφορες «νεοφιλελεύθερες» πολιτικές εφαρμόζονταν και την περίοδο του «κεϋνσιανισμού» ή ακόμη και πιο πριν (π.χ. επιδοτούμενη ή καταναγκαστική εργασία των ανέργων, «κατάρτιση» κ.α.). Αυτό που άλλαξε ήταν ότι απ' τη δεκαετία του '80 και έπειτα τους δόθηκε μεγαλύτερο βάρος- και κάποιες/πολλές φορές η κυριαρχία- στη διαχείριση διαφόρων φαινομένων, μεταξύ αυτών και της ανεργίας.

¹⁷ Στην Ολλανδία, για παράδειγμα, τυχόν άρνηση ή αδυναμία του ανέργου να υπακούσει σ' αυτόν τον εκβιασμό ισοδυναμεί με στέρξη του επιδόματος για 3 μήνες ή και εντελώς. Βλ. Συνέλευση για την Κυκλοφορία των Αγώνων, *Εκδήλωση/Συζήτηση με την ομάδα Doorbraak (Ολλανδία) για το Workfare την Πέμπτη 22 Σεπτεμβρίου στο Αυτόνομο Στέκι*. Προσβάσιμο: <https://skya.espiv.net/2016/09/15/doorbraak220916/>.

¹⁸ Θάνος Καμηλάλης, *ThePressProject.gr*, «Αυτό είναι το σχέδιο για το «ποινολόγιο» ανέργων», 11/01/2017

Ριζοσπάσης, «Με «ποινολόγιο»- πρόκληση απειλούν και εκβιάζουν τους ανέργους», 15/10/2016

Δικαιολογίτικα.gr, «ΟΑΕΔ: «Όχι» στη διαγραφή ανέργων που δεν ψάχουν δουλειά», 21/02/2017. Αναφέρονται στο: Class War Dogz, ό.π., σελ. 23

40 χρόνια φούρναρης

Τα voucher, τα κοινωφελή και τα υπόλοιπα προγράμματα επιδοτούμενης εργασίας δε ξεκίνησαν τα χρόνια της κρίσης και των «μνημονίων». Προγράμματα με παρόμοια χαρακτηριστικά εγκαινιάστηκαν για πρώτη φορά στην Ελλάδα το 1982.¹⁹ Την πρώτη περίοδο ('82-'86) είχαν έναν αρκετά περιορισμένο χαρακτήρα, τόσο ως προς τον αριθμό και τις κατηγορίες των ανέργων που πήγαν να δούλεψουν (κυρίως νεολαία και γυναίκες) όσο και ως προς τις επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα που τους «υποδέχτηκαν» (κυρίως εξαγωγικές και τεχνολογικά προηγμένες επιχειρήσεις). Μετά το '86, τα προγράμματα αυτά άρχισαν να αποκτούν όλο και πιο μαζικό χαρακτήρα, εμπλέκοντας σιγά σιγά όλες τις κατηγορίες του άνεργου πληθυσμού όπως και όλο το εύρος των επιχειρηματικών κλάδων. Τα προγράμματα αυτά απέκτησαν ένα τόσο μαζικό χαρακτήρα που ο αριθμός των εργαζομένων που δούλεψαν μέσω ΟΑΕΔ την περίοδο '95-'08

ισούται με το 50% της συνολικής αύξησης της απασχόλησης την ίδια περίοδο!²⁰ Μετά την έλευση της κρίσης, τα αντίστοιχα ποσοστά πρέπει να απογειώθηκαν. Κι ενώ με την πάροδο των χρόνων τα χαρακτηριστικά των προγραμμάτων του ιδιωτικού τομέα παρέμειναν πάνω-κάτω τα ίδια,²¹ στα προγράμματα του δημόσιου τομέα συντελέστηκε μια σημαντική τομή. Αναφερόμαστε στην κατάργηση των stage του δημόσιου τομέα²² και την αντικατάστασή τους από τα περίφημα κοινωφελή. Παρόλο που η υποτίμηση της εργασίας και στα δύο αυτά είδη προγραμμάτων φέρει τα ίδια πάνω-κάτω χαρακτηριστικά, υπάρχει μια πολύ σημαντική διαφορά: οι εργαζόμενοι/ες στα κοινωφελή δεν περιμένουν πια το διορισμό τους στη δημόσια υπηρεσία ή το δημόσιο οργανισμό που εργάζονται, εν αντιθέσει με τους/τις προγόνους τους στα stage.²³ Με την έλευση της κρίσης και το πάγωμα (ή για την ακρίβεια την ελαχιστοποίηση) των προσλήψεων στο δημόσιο, έπαψαν και τα επιδοτούμενα προγράμματα του ΟΑΕΔ και του

¹⁹ Γιώργος Ιωαννίδης, ό.π., σελ. 330

²⁰ «Από το 1995 έως το 2008 προκηρύχτηκαν πάνω από 430.000 επιδοτούμενες θέσεις, χωρίς να υπολογίζουμε τις ειδικές παρεμβάσεις που αφορούσαν την πρόσληψη μετά επιδότησης αναπήρων, αποφυλακισθέντων, πρώην τοξικομανών, σιγγάνων ή άλλων περιθωριοποιημένων ομάδων του πληθυσμού, για τις οποίες διαμορφώθηκαν ειδικά προγράμματα. Αυτός ο αριθμός (430.000) είναι εξαιρετικά μεγάλος εάν αναλογιστεί κανείς ότι η συνολική αύξηση της απασχόλησης το 2008 σε σχέση με το 1995 ήταν σε απόλυτο αριθμό ίση με 762 χιλιάδες άτομα. Με άλλα λόγια οι επιδοτούμενες θέσεις αποτέλεσαν περίπου το 50% της καθαρής αύξησης της απασχόλησης». Αναφέρεται στο: Ιωαννίδης, ό.π., σελ. 339

²¹ Μια μικρότερης –μάλλον- σημασίας αλλαγή είναι ότι παλιότερα οι εργοδότες (του ιδιωτικού τομέα) υποχρεώνονταν να καταβάλλουν ένα ποσοστό του μισθού και των ενσήμων. Με τα χρόνια, τα ποσοστά αυτά μειώνονταν μέχρι που σήμερα δεν καταβάλλουν πια τίποτα. Το ίδιο συνέβη και με το γεγονός ότι ο εργοδότης υποχρεούταν να κρατήσει στη δουλειά, δηλαδή να προσλάβει, τον/την άνεργο/η μετά τη λήξη του προγράμματος. Αναφέρεται στο: Ιωαννίδης, ό.π., σελ. 330- 347

²² Τα πρώτα stage ξεκίνησαν το 1999. Η κατάργησή τους, τόσο αυτών του ιδιωτικού όσο και αυτών του δημόσιου τομέα, έγινε τον Οκτώβρη του '09.

²³ Ο διορισμός των stageάδων γινόταν με τον εξής τρόπο: το Υπουργείο Εργασίας προχωρούσε σε μεγάλες παρατάξεις της χρονικής διάρκειας των προγραμμάτων, με αποτέλεσμα οι εργαζόμενοι/ες αυτοί/ές να μαζεύουν πολλούς μήνες προϋπηρεσίας. Έτσι, όταν γινόταν ο επόμενος ΑΣΕΠ ήταν πολύ ψηλά στη λίστα για διορισμό λόγω της υψηλής μοριοδότησης της προϋπηρεσίας. Αποτέλεσμα; Οι εν λόγω εργαζόμενοι/ες κέρδιζαν τον πολυπόθητο διορισμό. Η όλη διαδικασία βέβαια είχε έναν αρκετά έντονο κομματικό χρωματισμό.

Από το 1995 έως το 2008 οι επιδοτούμενες θέσεις αποτέλεσαν περίπου το 50% της καθαρής αύξησης της απασχόλησης

Υπουργείου Εργασίας για το δημόσιο να αποτελούν την πίσω πόρτα για το διορισμό.

Αν τώρα κοιτάξει κανείς/καμία την ιδεολογία που συνοδεύει τα προγράμματα αυτά, θα δει ότι αποτελείται από δύο σκέλη. Απ' τη μία, υποστηρίζεται ότι η συγκεκριμένη προνοιακή πολιτική «ενεργοποιεί» τους/τις ανέργους/ες να βγουν απ' την κατάσταση της ανεργίας,²⁴ εν αντιθέσει με τα επιδόματα ανεργίας που τους κρατούν σε μια κατάσταση αδράνειας. Συγκεκριμένα, οι ιδεολόγοι του κράτους και των αφεντικών διατείνονται ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ανέργων είναι κάτι χαρμαοφάγδες οι οποίοι, με το που παίρνουν το επίδομα, αδιαφορούν παντελώς για την αναζήτηση εργασίας και τη βελτίωση των σχεδόν ανύπαρκτων προσόντων τους! Είναι φανερό ότι αυτή η ιδεολογία στοχεύει στο να πείσει τους/τις ανέργους/ες ότι αυτοί/ες ευθύνονται για την κατάστασή τους (και όχι το κράτος και τα αφεντικά), να τους/τις κάνει να ενσωματώσουν αισθήματα ανικανότητας και αυτουποτίμησης.

Ταυτόχρονα, υποστηρίζεται ότι τα προγράμματα αυτά συμβάλλουν στη μείωση της ανεργίας.²⁵ Και πάλι φυσικά, τα αφεντικά ψεύδονται οικτρά, καθώς όσοι/ες δουλεύουν σε κάποιο τέτοιο πρόγραμμα γνωρίζουν ότι δεν προσλαμβάνονται σε έξτρα θέσεις εργασίας, θέσεις δηλαδή που έχουν δημιουργηθεί για να αποκτήσουν οι άνεργοι την εργασιακή εμπειρία, τα προσόντα και τις δεξιότητες που υποτίθεται ότι τους λείπουν. Αντίθετα, οι θέσεις που καταλαμβάνουν είναι θέσεις στις οποίες προηγουμένως δούλευαν «κανονικοί/ες» εργαζόμενοι/ες οι οποίοι παραιτήθηκαν, συνταξιοδοτήθηκαν ή απολύθηκαν επί τούτου, ή θέσεις σε πόστα στα οποία δημιουργείται η ανάγκη για προσλήψεις επιπρόσθετου εργατικού δυναμικού (αν π.χ. η επιχείρηση είναι κερδοφόρα).²⁶ Τα προγράμματα αυτά δε φτιάχτηκαν για να βοηθούν τους/τις ανέργους/ες να βρουν αργότερα δουλειά ή/και να βελτιώσουν τις ικανότητές τους. Είναι ένας τρόπος για να μειωθεί κι άλλο το κόστος εργασίας. Ουσιαστικά, μέσω αυτών των προγραμμάτων το κράτος και τα αφεντικά αν-

Απ' την άλλη πλευρά, οι stageάδες του ιδιωτικού τομέα δεν ήταν τόσο τυχεροί/ές. Βίωναν τον εργασιακό βούρκο των επιδοτούμενων προγραμμάτων χωρίς να περιμένουν κάποια ιδιαίτερη εργασιακή εξασφάλιση: στην καλύτερη να τους/τις κρατούσε το αφεντικό αμόρφους τελειώνει το πρόγραμμα. Βλέπε Ιωαννίδης, ό.π., σελ. 330- 347

²⁴ Εξού και η ταμπέλα «ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης» κάτω απ' την οποία μπαίνουν και τα προγράμματα επιδοτούμενης εργασίας, τα προγράμματα κατάρτισης κ.α.. Εμείς, αντί γ' αυτόν τον όρο, προτιμάμε το «επιθετικότερες μορφές διαχείρισης της ανεργίας».

²⁵ Η ίδια ιδεολογία περιβάλλει και την «κατάρτιση», δηλαδή τα σεμινάρια και τα υπόλοιπα θεωρητικά μαθήματα που προσφέρει ο ΟΑΕΔ και τα ΚΕΚ, μέσα από καθαυτό προγράμματα κατάρτισης ή προγράμματα στα οποία η κατάρτιση συνδυάζεται με εργασία. Να σημειωθεί ότι τα προγράμματα κατάρτισης δεν απευθύνονται μόνο σε ανέργους/ες αλλά και σε εργαζόμενους/ες.

²⁶ Βέβαια, επειδή στην Ελλάδα η μαύρη εργασία είναι πολύ εκτεταμένη, ιδιαίτερα στις μικροεπιχειρήσεις, η αντικατάσταση «κανονικών εργαζομένων» από επιδοτούμενους/ες του ΟΑΕΔ και του Υπουργείου Εργασίας μπορεί να σημαίνει ότι το (μικρο)αφεντικό βάζει τους/τις ανασφάλιστους/ες εργαζόμενους/ές του να κάνουν τα χαρτιά τους για κάποιο επιδοτούμενο πρόγραμμα και να δηλώσουν ότι θέλουν να δουλέψουν στην επιχείρηση στην οποία δουλεύουν μαύρα, ώστε το (μικρο)αφεντικό να γλιτώσει ακόμη και τα ψίχουλα του «μαύρου» μισθού. Αυτό προφανώς είναι ακόμη συνηθέστερο όταν πρόκειται για οικογενειακές επιχειρήσεις.

τικαθιστούν τους/τις ακριβότερους/ες «κανονικούς/ές» εργαζομένους/ες με πιο φτηνούς/ες άνεργους/ες.²⁷ Με το να εξαιρούνται απ' το εργατικό δίκαιο,²⁸ οι εργαζόμενοι/ες των προγραμμάτων κοστίζουν πιο φτηνά ακόμη κι απ' αυτούς/ές που εργάζονται με βάση τα κατώτατα μισθολογικά όρια (βλ. βασικό μισθό του «ανειδίκευτου» εργάτη και τον αντίστοιχο στο δημόσιο), αν λάβουμε υπόψη τόσο τον άμεσο μισθό τους όσο και τον έμμεσο (ένσημα, επιδόματα, δώρα, άδειες κλπ).²⁹ Αν συνυπολογίσουμε ότι ένα μεγάλο κομμάτι του μισθού τους καλύπτεται από το ΕΣΠΑ, προέρχεται δηλαδή απ' την Ευρωπαϊκή Ένωση, τότε καταλαβαίνουμε ότι μιλάμε για ακόμη πιο φτηνό εργατικό δυναμικό³⁰ για το κράτος, γιατί για τ' αφεντικά είναι εντελώς τζάμπα. Το συνταρακτικά χαμηλό κόστος αυτής της κατηγορίας εργαζομένων έχει ως αποτέλεσμα κάποια προγράμματα να ξεκινάνε με την χρηματοδότησή τους να είναι στον αέρα.³¹

Ένα ακόμη στοιχείο υποτίμησης των εργαζόμενων στα προγράμματα αυτά είναι ότι η πλη-

ρωμή των μισθών γίνεται πολλές φορές αρκετό καιρό μετά τη λήξη του προγράμματος. Μια απ' τις συνήθεις δικαιολογίες γι' αυτήν την καθυστέρηση είναι ότι κάποιος απ' τους πάμπολλους φορείς- πρόσωπα που εμπλέκονται στην εκμετάλλευσή τους (υπουργεία, ΟΑΕΔ, ΚΕΚ, ιδιωτική επιχείρηση ή κρατικός οργανισμός όπου δουλεύει ο/η άνεργος/η) δεν έχει προβεί στις κατάλληλες ενέργειες προκειμένου να ξεκινήσει ή να προχωρήσει η πληρωμή. Αυτή η δικαιολογία χρησιμοποιείται για να συγκαλύψει την πραγματική αιτία της καθυστέρησης και της γενικότερης υποτίμησής τους, το γεγονός δηλαδή ότι το κράτος και οι εμπλεκόμενοι φορείς αντιλαμβάνονται τους/τις επιδοτούμενους/ες εργάτες/ριες ως κάτι «άχρηστους/ες» που θα 'πρεπε να λένε «ευχαριστώ» και μόνο που τους παίρνουν για δουλειά. Επίσης, αναδεικνύει μια ακόμη σημαντική πτυχή της υποτίμησής τους, αυτή της συνεργασίας διαφόρων προσώπων-φορέων που παίζουν ταυτόχρονα όλα μαζί το ρόλο του αφεντικού. Όταν οι εργαζόμενοι/ες διεκδικούν αυτά (τα ελάχιστα) που δικαιούνται, τότε χρησιμοποιούν αυτή τη συνεργασία για να

²⁷ Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι ο αριθμός εργαζομένων που μπορεί να προσλάβει ένας εργοδότης μέσω προγραμμάτων τύπου voucher κυμαίνεται από 30%- 100%, βλ. το άρθρο 4 παρ. 2 της κοινής υπουργικής απόφασης: αριθμ. 1.5188/οικ.3.968/2011 (Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Αριθμός Φύλλου 915, 20 Μαΐου 2011)

²⁸ Ουσιαστικά πρόκειται για μια ακόμη γκρίζα εργασιακή φιγούρα, που δεν εργάζεται ούτε με όρους τυπικής συμβασιτοποιημένης εργασίας ούτε με όρους μάρνησης/παράνομης εργασίας, αλλά με όρους που βρίσκονται μεταξύ αυτών των δύο.

²⁹ Τα ένσημά τους είναι μόνο για ατύχημα στο χώρο δουλειάς, ενώ δεν υπάρχουν καθόλου δώρα, επιδόματα και άδειες.

³⁰ Απ' τα προγράμματα δεν κερδίζουν μόνο τα αφεντικά που προσλαμβάνουν επιδοτούμενους/ες άνεργους/ες αλλά και οι επιχειρήσεις τύπου ΚΕΚ (και παλιότερα οι ΜΚΟ) οι οποίες αναλαμβάνουν να «επιμορφώσουν» τους/τις ανέργους/ες και να μεσολαβήσουν ώστε να βρουν δουλειά. Μάλιστα, κάποιοι απ' τους επιχειρηματίες που προσλαμβάνουν ανέργους/ες μέσω προγραμμάτων του ΟΑΕΔ/Υπουργείου Εργασίας είναι ταυτόχρονα ιδιοκτήτες των ΚΕΚ: αφού πρώτα τους/τις «επιμορφώνουν», τους στέλνουν για δουλειά σε κάποια απ' τις (υπόλοιπες) επιχειρήσεις τους. Απ' την «εκπαίδευση» των ανέργων βγάζουν επίσης το παντεσπάνι τους και διάφοροι/ες επιστήμονες/ακαδημαϊκοί που παραδίδουν μαθήματα συμβουλευτικής, επαγγελματικού προσανατολισμού κλπ.

³¹ ΝΟ-Ωφελούμενοι/ες, Ημερολόγιο ενός voucherά, σελ. 16,

Προσβάσιμο: https://athens.indymedia.org/media/upload/2017/01/12/imertologio_voucher.pdf

μεταθέτουν τις ευθύνες ο ένας στον άλλο, ενώ όταν πρόκειται για ζητήματα επίβλεψης, πειθάρχησης και τιμωρίας των επιδοτούμενων εργατών/ριών, τότε δεν υπάρχει καμία μετάθεση ευθυνών και όλοι αυτοί οι φορείς και τα πρόσωπα συνεργάζονται υπέρωχα.

Πέρα απ' το να αντικαθιστούν ακριβότερο με φτηνότερο εργατικό δυναμικό, τα εν λόγω προγράμματα επιτελούν μια ακόμη πολύ σημαντική λειτουργία καθώς συμβάλλουν στην πολυδιάσπαση της εργατικής τάξης. Βέβαια, σ' αυτή τη δουλειά τα αφεντικά και οι προϊστάμενοι των κρατικών οργανισμών δεν είναι μόνοι τους: έχουν στο πλάι τους όλο το συρφετό των ρουφιάνων συναδέλφων που συμπεριφέρονται σαν να είναι οι ίδιοι αφεντικά ή προϊστάμενοι, όπως επίσης και τα ξεπουλημένα σωματεία/συνδικάτα που φροντίζουν να κρατούν τους/τις εργαζόμενους/ες που δουλεύουν μέσω

επιδοτούμενων προγραμμάτων πολιτικά απομονωμένους/ες αφού δεν τους εγγράφουν ως μέλη και δεν αγωνίζονται για να βελτιωθούν οι συνθήκες εργασίας τους.³²³³

Απ' όσα διαβάσατε πιο πάνω ελπίζουμε να κατέστη σαφές ότι η ανεργία δεν είναι κάτι για το οποίο φταίνε οι άνεργοι/ες και ότι τα προγράμματα του ΟΑΕΔ δεν φτιάχτηκαν για να τους/τις βοηθήσουν να βρουν αργότερα δουλειά. Το ακριβώς αντίθετο! Τα προγράμματα αυτά συνιστούν μια ακόμη προσπάθεια του κράτους να ελαστικοποιήσει κι άλλο τις εργασιακές σχέσεις, να εκπαιδεύσει τους/τις ανέργους/ες να δουλεύουν με χάλια μισθούς και χάλια εργασιακές συνθήκες και να τους μάθει ότι προορίζονται να είναι προσωρινοί/ες και αναλώσιμοι/ες.

³² Η σχετική νομοθεσία δεν αναφέρει τίποτα για συνδικαλιστικά δικαιώματα των εργαζόμενων στα επιδοτούμενα προγράμματα.

³³ Η ΓΣΕΕ μέσω του Κέντρου Επαγγελματικής Κατάρτισης του Ινστιτούτου Εργασίας της (ΚΕΚ ΙΝΕ-ΓΣΕΕ) συμμετείχε στη διαχείριση-εκμετάλλευση μεγάλου κομματιού των ανέργων, στέλνοντάς τους να δουλέψουν σε κοινωφελή προγράμματα σ' όλη την Ελλάδα. Με το αζήμιωτο φυσικά.

Β' ΜΕΡΟΣ

Εργατική τάξη και εκπαίδευση

Εργατική τάξη και γενική εκπαίδευση, εργατική τάξη και εισαγωγή στο πανεπιστήμιο

Στο σημείο αυτό, περνώντας στα της τεχνικής-επαγγελματικής εκπαίδευσης, θα ασχοληθούμε με το πώς οι γόνοι της εργατικής τάξης αποκλείονται σε κάποιο βαθμό από τα γενικά λύκεια και κυρίως από τα Τ.Ε.Ι. και τα Α.Ε.Ι. και στρέφονται εκ των πραγμάτων στη λεγόμενη τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση.

Η αλήθεια, βέβαια, είναι πως και στο πανεπιστήμιο συναντάμε παιδιά της εργατικής τάξης περισσότερο από παλιότερα. Πιο συγκεκριμένα, η μαζικοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στα περισσότερα δυτικά κράτη οδήγησε στη σχετικά μαζική είσοδο της εργατικής τάξης στο πανεπιστήμιο τις δεκαετίες '60 και '70. Στόχος δεν ήταν, φυσικά, να δοθεί στην εργατική τάξη μόρφωση γενικά και αόριστα αλλά να δημιουργηθεί «ειδικευμένο» εργατικό δυναμικό για τον τριτογενή τομέα που αναπτυσσόταν γρήγορα τότε. Με δύο λόγια, στόχος ήταν η αποδοτικότερη εργασιακή εκμετάλλευση της εργατικής τάξης μέσω της κάλυψης διαφόρων τεχνικών, διοικητικών και «διανοητικών» θέσεων τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα.¹ Επιπλέον, η είσοδος ενός κομματιού της εργατικής

τάξης στο πανεπιστήμιο εξυπηρετούσε και τη συντήρηση αυταπατών περί ταξικής ανέλιξης, ώστε να μην οργανώνονται τα κομμάτια που μπαίνουν στο πανεπιστήμιο ενάντια στο κράτος και τα αφεντικά, ελπίζοντας σε κάποια καλύτερη εργασιακή «μοίρα» μέσω του πτυχίου και όχι μέσω των ταξικών αγώνων. Τέλος, εξυπηρετούσε και τον αέναο από πλευράς κράτους στόχο της διαίρεσης της εργατικής τάξης και του διαχωρισμού μεταξύ «ειδικευμένων» και «ανειδίκευτων»² κομματιών.

Βέβαια, οι πτυχιούχοι/ες της εργατικής τάξης δεν καταλήγουν πάντα σε ανατιμημένες δουλειές και αυτό σχετίζεται τόσο με την εκάστοτε ιστορική περίοδο- για παράδειγμα τα χρόνια της κρίσης τα πανεπιστημιακά πτυχία, ως επί το πλείστον, δεν προσφέρουν στα παιδιά της εργατικής τάξης δουλειές με καλύτερους όρους και συνθήκες εργασίας απ' αυτές των γονιών τους, όπως συνέβαινε σε κάποιο βαθμό τα χρόνια πριν τη κρίση- όσο και με το γεγονός ότι δεν έχουν ένα ταξικό background το οποίο μπορεί να τους προσφέρει «έτοιμες δουλειές».

Παρά τη μαζικοποίηση της τριτοβάθμιας, ένα μεγάλο κομμάτι της εργατικής τάξης παραμένει αποκλεισμένο από τη γενική εκπαίδευση και τα πανεπιστήμια.³ Και αυτό δε συμβαίνει επειδή τα παιδιά της εργατικής τάξης είναι λιγότερο «έξυπνα» ή με λιγότερες ικανότητες και δεξιότητες

¹ Περισσότερα για την είσοδο της εργατικής τάξης στο πανεπιστήμιο βλέπε στο κείμενο της Αυτόνομης Δράσης «Γιατί το κράτος μας πληρώνει για να σπουδάζουμε». Διαθέσιμο ιντερνετικά: <https://autonomidراسi.wordpress.com/2018/05/05/γιατί-το-κράτος-μας-πληρώνει-για-να-σ/>.

² Ο λόγος για τον οποίο σε όλο το κείμενό μας χρησιμοποιούμε τις λέξεις ειδικευμένος και ανειδίκευτος σε εισαγωγικά είναι επειδή θεωρούμε πως όλες οι δουλειές είναι ειδικευμένες ανεξαρτήτως του αν το κράτος και τα αφεντικά τις ορίζουν και τις αντιμετωπίζουν ως τέτοιες και ανεξαρτήτως του αν απαιτούν τη λήψη ή μη πτυχίου, ή κάποιας πιστοποίησης.

³ Γιατί το λέμε αυτό; Αν κοιτάξει κάποιος τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. που αφορούν την τριτοβάθμια εκπαίδευση, θα βρεθεί

απ' αυτά των πιο πάνω τάξεων, αλλά επειδή οι ταξικές κοινωνίες που ζούμε και τα αντίστοιχα εκπαιδευτικά συστήματα είναι έτσι διαρθρωμένα ώστε τα περισσότερα παιδιά της εργατικής τάξης να αποτυγχάνουν ως μαθητές/ριες.

Ενώ, λοιπόν, υποτίθεται πως το εκπαιδευτικό σύστημα επιτρέπει σε κάθε μαθητή/ρια την πρόσβαση σε όλες τις βαθμίδες και σε όλους τους επαγγελματικούς κλάδους με βάση το επίπεδο γνώσεων και ικανοτήτων του/της, που καμία σχέση δεν έχουν με την ταξική του/της προέλευση, στην πραγματικότητα κάτι τέτοιο δεν ισχύει. Και, ενώ τυπικά, δεν υπάρχουν «κλειστά» σχολεία ούτε «κλειστές» σχολές για τους γόνους της εργατικής τάξης, στην πράξη αυτό που συμβαίνει είναι ότι κομμάτια της εργατικής τάξης αποκλείονται σταδιακά από όλες τις βαθμίδες της γενικής εκπαίδευσης. Ακριβώς αυτή η ταξικότητα της εκπαίδευσης αποκρύπτεται μέσω του συστήματος των εισαγωγικών εξετάσεων το οποίο υποτίθεται πως είναι απλώς μια διαγνωστική μέθοδος που διαπιστώνει το «αντικειμενικό» επίπεδο γνώσεων. Ουσιαστικά, αυτή η υποτιθέμενη αξιοκρατία συσκοτίζει την ταξική πραγματικότητα.

Με δύο λόγια, το εκπαιδευτικό σύστημα ούτε

ουδέτερο κοινωνικά, δηλαδή ταξικά, είναι, ούτε αξιοκρατικά και εξισωτικά λειτουργεί. Αντίθετα, καταλήγει να αναπαράγει σε μεγάλο- αλλά όχι σε απόλυτο βαθμό- τις ταξικές και ευρύτερες κοινωνικές ανισότητες και αδικίες. Αυτές οι ανισότητες και αδικίες αντανακλώνται σε σημαντικό βαθμό (και) στο ποιοι/ες μαθητές/ριες θα πάνε σε Γενικά Λύκεια και ποιοι/ες σε ΕΠΑ.Λ., ποιοι/ες θα πάνε σε Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι. και ποιοι/ες σε ΙΕΚ κ.ο.κ. Πρόκειται για ένα γενικευμένο ταξικό «ξεσκαρτάρισμα» που δε γίνεται στο τέλος της 3ης λυκείου ή της 3ης γυμνασίου άλλα από την πρώτη δημοτικού και έπειτα.

Εργατική τάξη και τεχνική- επαγγελματική εκπαίδευση

Όσοι/ες λοιπόν αποκλείονται από τη γενική εκπαίδευση, καταλήγουν στην τεχνική-επαγγελματική (ΕΠΑ.Λ., ΕΠΑ.Σ., Δ.Ι.Ε.Κ. κ.α). Σε μεγάλο βαθμό, αυτά τα άτομα πείθονται πως η «αποτυχία» τους είναι προσωπική, πως ευθύνονται για τις χαμηλές τους επιδόσεις στο σχολείο και για την αδυναμία εισαγωγής σε κάποιο Α.Ε.Ι. ή Τ.Ε.Ι. Πρόκειται για φιγούρες που ξέρουν πως μετά το γυμνάσιο δε θα πάνε σίγουρα

μπροστά σε μια σειρά από στοιχεία που αποδεικνύουν ότι τα παιδιά της εργατικής τάξης περνάνε στο πανεπιστήμιο σε αρκετά μικρότερα ποσοστά απ' ότι τα παιδιά των παραπάνω τάξεων. Ποια είναι αυτά τα στοιχεία; Τα υψηλά ποσοστά αποφοίτων ιδιωτικών λυκείων που περνάνε σε Α.Ε.Ι. (και δευτερευόντως σε Τ.Ε.Ι.), τα πάρα πολύ χαμηλά ποσοστά παιδιών μεταναστευτικής καταγωγής που περνάνε στα Α.Ε.Ι. αλλά και τα Τ.Ε.Ι., το υψηλό μορφωτικό επίπεδο και οι «(πολύ) καλές δουλειές» που κάνει η πλειοψηφία των γονιών των επιτυχόντων στα Α.Ε.Ι. Βλέπε την έκθεση του Ι.Ο.Β.Ε., Εκπαιδευτικές ανισότητες στην Ελλάδα. Πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και επιπτώσεις της κρίσης, Μάιος 2019, η οποία επεξεργάζεται τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. Βέβαια, δεν χρειαζόμαστε ούτε τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ., ούτε κάποιας άλλης στατιστικής υπηρεσίας για να φτάσουμε στο πολύ προφανές συμπέρασμα ότι παρά τη μαζικοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τα παιδιά των κατώτερων τάξεων και ιδιαίτερα τα πιο υποτιμημένα κομμάτια τους («ανειδίκευτοι» εργάτες, άνεργοι, φτωχοί αγροτοκτηνοτρόφοι, μετανάστες, Ρομά, ανάπηροι, μουσουλμανική μειονότητα κλπ), δεν περνάει το ίδιο μαζικά σε τμήματα και σχολές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης όσο τα παιδιά των πιο πάνω τάξεων.

σε κάποιο Γενικό Λύκειο, πως δε θα δώσουν πανελλήνιες αφού «ούτως ή άλλως δε θα περάσουν σε κάποια σχολή». Με δεδομένα λοιπόν τα παραπάνω, έχουν χαμηλότερες προσδοκίες και ως προς την ποιότητα των εκπαιδευτικών υπηρεσιών που πρόκειται να τους παρέχουν, και ως προς την επαγγελματική τους εξέλιξη. Θα λέγαμε πως η εκπαίδευση που τους παρέχεται είναι αντίστοιχη της ταξικής τους θέσης. Το κράτος τους αντιμετωπίζει ως αποτυχημένους/ες και η κοινωνική αφήγηση για αυτούς/ες είναι πως «αφού δε παίρνουν τα γράμματα, ας βγουν όσο νωρίτερα γίνεται στην αγορά εργασίας», μετά φυσικά από μια υποτιμημένη και fast forward εκπαιδευτική διαδικασία.

Στην τεχνική- επαγγελματική εκπαίδευση, και πιο συγκεκριμένα στα Δ.Ι.Ε.Κ., καταλήγουν και άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, όχι μόνο νέοι και νέες 18 χρονών που μόλις τελείωσαν το λύκειο. Οι άνθρωποι αυτοί συνήθως έχουν κάνει «ανειδίκευτες» χειρωνακτικές δουλειές (γνωστές και ως σκατοδουλειές) σ' όλη τους τη ζωή και πάνε σε κάποιο δημόσιο Ι.Ε.Κ. ελπίζοντας ότι με το πτυχίο τους θα μπορέσουν να βρουν μια κάπως καλύτερη δουλειά στο μέλλον. Σαφώς, αυτό δε συμβαίνει πάντα, καθώς ούτε βρίσκουν όλοι και όλες δουλειές σχετικές με τις σπουδές τους στο Δ.Ι.Ε.Κ ή ακόμη κι αν βρουν, οι δουλειές αυτές συνήθως μοιάζουν πολύ περισσότερο με τις «ανειδίκευτες» χειρωνακτικές εργασίες που έκαναν προηγουμένως παρά με τις «ειδικευμένες» διανοητικές.

Η οργάνωση της τεχνικής- επαγγελματικής εκπαίδευσης από το ελληνικό κράτος

Εμείς λοιπόν, θα προσπαθήσουμε να καταλάβουμε το ρόλο και τη λειτουργία των εκπαιδευτικών διαδικασιών στις οποίες απευθύνονται οι γόνοι της εργατικής τάξης που έχουν αποκλειστεί από τη γενική εκπαίδευση.

Το 1992 θεσμοθετήθηκε το Εθνικό Σύστημα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Σ.Ε.Ε.Κ.) με στόχο τη αποτελεσματικότερη οργάνωση της τεχνικής- επαγγελματικής εκπαίδευσης (Τ.Ε.Ε.) στην Ελλάδα. Το Ε.Σ.Ε.Ε.Κ. σε συνεργασία με όλους τους αρμόδιους φορείς παρακολουθούσε τις μεταβαλλόμενες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες σε τοπικό και εθνικό επίπεδο και με βάση αυτές σχεδίαζε την τεχνική- επαγγελματική εκπαιδευτική πολιτική του ελληνικού κράτους την οποία και εισηγούταν στο Υπουργείο Παιδείας.⁴ Στην ουσία το Ε.Σ.Ε.Ε.Κ προσπαθούσε να οργανώσει την επαγγελματική εκπαίδευση με βάση τις ανάγκες των αφεντικών για εργατικό δυναμικό με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.

Έτσι, τη χρονιά αυτή ιδρύθηκαν και τα πρώτα δημόσια Ι.Ε.Κ.⁵ τα οποία αποτελούν κομμάτι της Τ.Ε.Ε. στην Ελλάδα, η οποία περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τα ΕΠΑ.Λ. (Επαγγελματικά Λύκεια),⁶ τις ΕΠΑ.Σ. (Επαγγελματικές Σχολές)

⁴ Γ.Ι. Ιακωβίδης, Η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα- Προσέγγιση μέσα από τη σύγκριση του ελληνικού και του γερμανικού συστήματος, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 1998 σελ. 198-199.

⁵ Ο.π. σελ. 202- 203

Μαθητείας του ΟΑΕΔ κ.α.⁷ Παρότι είναι διαφορετικών βαθμίδων, εντάσσονται στην ίδια εκπαιδευτική κατηγορία (Τ.Ε.Ε.) γιατί έχουν αρκετές κοινές ειδικότητες και γιατί, σε αντίθεση με την εκπαίδευση στα Γενικά Λύκεια (Γ.Ε.Λ.) και τα πανεπιστήμια, όλοι αυτοί οι εκπαιδευτικοί θεσμοί είναι υποτιμημένοι με πολλούς τρόπους: υποτίμηση ως προς την ποιότητα σπουδών, κοινωνική υποτίμηση και υλική υποτίμηση στην αγορά εργασίας. Και όπως και να ονομάζουν τη διαδικασία φοίτησης σε καθέναν απ' αυτούς τους θεσμούς, είτε δηλαδή τη λένε μαθητεία, είτε τη λένε κατάρτιση, είτε τη λένε επαγγελματική ή τεχνική εκπαίδευση, στην ουσία είναι το ίδιο πράγμα.⁸ Ανεξαρτήτως ορολογίας, όλα τα παραπάνω είναι υποτιμημένοι κρατικοί εκπαιδευτικοί θεσμοί ή για να το θέσουμε καλύτερα, πιο υποτιμημένοι σε σύγκριση με τα Α.Ε.Ι., τα Τ.Ε.Ι. και τα Γ.Ε.Λ. Αυτό βέβαια, δε σημαίνει, σε καμία περίπτωση, πως δεν υπάρχουν υποτιμημένα Γ.Ε.Λ., υποτιμημένα Τ.Ε.Ι ή ακόμη και Α.Ε.Ι. Αυτό που λέμε όμως είναι πως η λεγόμενη τεχνική- επαγγελματική εκπαίδευση είναι πιο υποτιμημένη γιατί απευθύνεται σε κοινωνικά υποτιμημένες φιγούρες,

με όχι ιδιαίτερα υψηλούς κοινωνικούς και επαγγελματικούς στόχους.

Και νομίζουμε πως στο σημείο αυτό, θα πρέπει να πούμε λίγα λόγια παραπάνω και πιο συγκεκριμένα για την ποιότητα σπουδών στην τεχνική- επαγγελματική εκπαίδευση τις δεκαετίες από τη μεταπολίτευση και έπειτα. Αν για παράδειγμα λάβουμε υπόψη μας τους προγόνους των σημερινών ΕΠΑ.Λ., δηλαδή τα Τεχνικά Επαγγελματικά Λύκεια (Τ.Ε.Λ.), θα δούμε πως ενώ οι μαθητές/ριές τους αποτελούσαν σταθερά το 30% περίπου του συνόλου των μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι δαπάνες για εργαστηριακό εξοπλισμό, κτιριακές εγκαταστάσεις κ.τ.λ. δεν βρίσκονταν σε αντιστοιχία με το ποσοστό αυτό. Δεν ανταποκρίνονταν σε καμία περίπτωση στις πραγματικές ανάγκες των σχολείων αυτών ούτε υπήρχε ισοτιμία μεταξύ των δαπανών για τα Τεχνικά Επαγγελματικά Λύκεια και των δαπανών για τα Γενικά Λύκεια. Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο 1974- 1981 το ποσοστό των δαπανών για την δευτεροβάθμια Τ.Ε.Ε. ήταν 16,3% σε σχέση με το σύνολο των δαπανών για ολόκληρη τη δευτεροβάθμια, ενώ

⁶ Πρόγονοι των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ είναι τα Τ.Ε.Λ. (Τεχνικά Επαγγελματικά Λύκεια) και οι Τ.Ε.Σ. (Τεχνικές Επαγγελματικές Σχολές). Και τα Τ.Ε.Λ. και οι Τ.Ε.Σ. ιδρύθηκαν το 1997 και δέχονταν αποφοίτους γυμνασίου.

⁷ Ο.π. σελ. 56- 57

⁸ «Όταν η προετοιμασία των μαθητών αναφέρεται στην άσκηση ενός τεχνικού επαγγέλματος που αφορά τη βιομηχανία, τη βιοτεχνία ή τις κατασκευές, τότε χρησιμοποιείται ο όρος τεχνική εκπαίδευση. Πολλές φορές, επίσης, χρησιμοποιούνται εξειδικευμένοι όροι όπως γεωτεχνικά, παραϊατρικά επαγγέλματα κλπ. Αυτές οι εξειδικευμένες έννοιες δεν εκλαμβάνονται ως διαφορετικοί όροι για τις συνήθεις επιστημονικές αναλύσεις, επειδή καλύπτονται πλήρως κάτω από τον όρο «τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση». Τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιείται πολύ συχνά και ο παλιός, κατά τα άλλα, όρος της «τεχνικής κατάρτισης» Μάλιστα, με την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα ο όρος αυτός, επειδή δε μετάφραζεται σε ενιαία μορφή στα εκπαιδευτικά κείμενα, συσκοτίστηκε υπερβολικά. Μέχρι τη δεκαετία του 1990 η κατάρτιση αναφερόταν πολύ συχνά επίσημα στη νομοθεσία του Υπουργείου Εργασίας που αφορούσε την ταχυρρυθμη εκπαίδευση, τη χρονικά σύντομη δηλαδή εξειδίκευση ή επανεκπαίδευση που πρόσφεραν στα άνεργα κυρίως άτομα τα σχολεία του Ο.Α.Ε.Δ. Από τη δεκαετία του 1990 «κατάρτιση» αποτελεί και ορολογία της νομοθεσίας του Υπουργείου Παιδείας, αφού αυτός ο όρος χρησιμοποιήθηκε για να θεσμοθετηθούν τα νεοσύστατα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.)». Από το Ιακωβίδης, ό.π. σελ. 55-57

Συγκέντρωση των καθηγητών/τριών των δημοσίων ΙΕΚ έξω από το υπουργείο παιδείας με αίτημα την καταβολή των δεδουλευμένων τους, Αθήνα 2011

την περίοδο 1981- 1989 ήταν 21,6% και παρότι τα επόμενα χρόνια το ποσοστό αυτό ακολούθησε ανοδική πορεία, η αναλογία παραμένει εις βάρος της Τ.Ε.Ε.⁹

Αν εξετάσουμε τις δαπάνες για την Τ.Ε.Ε. συνολικότερα, και όχι μόνο σε επίπεδο δευτεροβάθμιας, σε σχέση με τις δαπάνες για την γενική εκπαίδευση, και πάλι βλέπουμε ότι τα ποσοστά αυξάνονται με τα χρόνια αλλά παραμένουν εξαιρετικά χαμηλά. Ο μέσος όρος του ποσοστού των συνολικών δαπανών για την Τ.Ε.Ε. τη δεκαετία 1970- 1979 ήταν 3,09%, τη δεκαετία 1980-1989 ήταν 6,04%, και την τριετία 1990-1993 ήταν 5,9%.¹⁰

Ως προς τις συνθήκες στέγασης των Τ.Ε.Λ. και των Τ.Ε.Σ, τα μισά από αυτά είτε συστεγάζονταν με κτίρια της γενικής εκπαίδευσης, είτε συστεγάζονταν μεταξύ τους, πράγμα το οποίο σημαίνει πως δεν είχαν κατασκευαστεί κτίρια για να εξυπηρετήσουν τις δικές τους ανάγκες αποκλειστικά. Με κάποιο τρόπο, οι μαθητές/ριές τους αφήνονταν να κάνουν μάθημα σε όποιο σχολικό κτίριο ήταν διαθέσιμο χωρίς ειδική μέριμνα. Παρόμοια, τα Δ.Ι.Ε.Κ. στεγάζονται σήμερα σε σχολικά κτίρια για μαθητές της γενικής εκπαίδευσης και όχι σε δικές τους εγκαταστάσεις.

Ένα ακόμη σημείο στο οποίο φαίνεται η κρατική υποτίμηση της Τ.Ε.Ε. είναι ο μεγάλος αριθμός των αναπληρωτών και ωρομίσθιων καθηγητών/ριών που δουλεύουν σ' αυτήν, οι οποίοι/ες μάλιστα δουλεύουν για πολλούς μήνες απλήρωτα λόγω συχνών καθυστερήσεων στις πληρωμές τους. Πέρα απ' την εργασιακή επισφάλεια και το άγχος των καθηγητών/ριών για το αν θα ξαναπροσληφθούν το επόμενο έτος,¹¹ υπάρχει και το ζήτημα του αν θα φροντίσει το κράτος να στείλει καθηγητές/ριες για όλα τα μαθήματα ή όχι, καθώς αρκετές φορές υπάρχουν μαθήματα που δε διδάσκονται λόγω του ότι το κράτος δεν έστειλε καθηγητή/ρια.¹²

Μπορούμε λοιπόν να πούμε συμπερασματικά ότι η ελλιπής χρηματοδότηση της Τ.Ε.Ε., ο πρόχειρος δανεισμός αιθουσών από τη γενική εκπαίδευση, η επιλογή καθηγητών/ριών με κριτήριο τη μείωση του κόστους και όχι τις ανάγκες των εκπαιδευόμενων, ο ελλιπής ή ανύπαρκτος εργαστηριακός εξοπλισμός και τόσα άλλα, έχουν ως αποτέλεσμα την χαμηλή ποιότητα διδασκαλίας που συναντάται κατά κόρον στην Τ.Ε.Ε. Αυτή η υποτιμημένη παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών δεν είναι αποτέλεσμα ελλειπών σχεδιασμού ή αποτυχίας των μεταρρυθμίσεων από μεριάς κράτους αλλά μια πολύ στοχευμένη κρατική στρατηγική, μια

⁹ Ο.π. σελ. 172- 178 και παράρτημα στο τέλος του βιβλίου

¹⁰ Ο.π. σελ. 172- 178

¹¹ *Alfavita*, «Ξανά απλήρωτοι οι εκπαιδευτές των δημοσίων ΙΕΚ», 29/7/19. Διαθέσιμο https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/anakoinoseis/294791_xana-aplirotoi-oi-ekpaideytes-ton-dimosion-iek.

902.gr, «Ερώτηση για τους απλήρωτους εκπαιδευτικούς στα δημόσια ΙΕΚ», 4/6/19. Διαθέσιμο <https://www.902.gr/eidisi/voyli/192891/erotisi-gia-toys-aplirotoys-ekpaideytikoys-sta-dimosia-iek>.

Η Εφημερίδα των Συντακτών, «Απλήρωτοι στα δημόσια ΙΕΚ», 3/7/18. Διαθέσιμο https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/156214_aplirotoi-sta-dimosia-iek.

¹² Βέβαια, δεν είναι λίγες οι φορές που και οι καθηγητές/ριες των δομών της Τ.Ε.Ε. αντιμετωπίζουν τους/τις μαθητές/ριες τους υποτιμητικά, τόσο ως εκπαιδευόμενους όσο και ως άτομα-προσωπικότητες.

στρατηγική η οποία θέλει τους/τις αποφοίτους της Τ.Ε.Ε. «ειδικευμένους/ες» μεν, φτηνούς δε. Είναι η πλήρης επιτυχία του κράτους να δημιουργήσει έναν παράλληλο κόσμο με αυτόν της γενικής εκπαίδευσης, ο οποίος απευθύνεται σε πιο εργατικές φιγούρες, σε φιγούρες που έχουν αποκλειστεί λόγω της τάξης τους από την γενική εκπαίδευση.

Τ.Ε.Ε. και αγορά εργασίας

Όσοι/ες πηγαίνουν σε κάποια δομή της Τ.Ε.Ε. δεν εκπαιδεύονται γενικά και αόριστα ώστε να καλλιεργηθούν ολόπλευρα σαν άνθρωποι, να αναπτυχθούν σαν προσωπικότητες και άλλα τέτοια ρομαντικά που μας λένε οι θεωρητικοί της εκπαίδευσης για το ρόλο της. Αντιθέτως, εκπαιδεύονται ώστε να αποτελέσουν όσο πιο σύντομα γίνεται υποτιμημένο εργατικό δυναμικό

για τα αφεντικά. Το κράτος στέλνει, με λίγα λόγια, εκπαιδευμένους/ες εργάτες/ριες για να καλύψουν τις ανάγκες των αφεντικών. Από τη στόχευση αυτή προκύπτουν και η μεγάλη δυσαναλογία μεταξύ του αριθμού των μαθημάτων «γενικής παιδείας» και των μαθημάτων ειδικότητας που συναντά κανείς/καμία στα προγράμματα σπουδών της δευτεροβάθμιας Τ.Ε.Ε.,¹³ και η σταδιακή υποχώρηση των πρώτων προς όφελος των δεύτερων, αν συγκρίνουμε τα ΕΠΑ.Λ. και τις ΕΠΑ.Σ. με τους προγόνους τους, τα Τ.Ε.Λ. και τις Τ.Ε.Σ.¹⁴ Τα ΕΠΑ.Λ. δηλαδή είναι ακόμη περισσότερο προσανατολισμένα σε μαθήματα ειδικότητας με εμφανή μείωση των ωρών στα μαθήματα «γενικής παιδείας». Και ακόμη πιο προσανατολισμένα στα μαθήματα ειδικότητας σημαίνει πιο προσανατολισμένα στις ανάγκες των αφεντικών.¹⁵

Ένα ακόμη σημείο στο οποίο φαίνεται πόσο

¹³ Ως προς τα μαθηματικά της γενικής παιδείας στα σημερινά ΕΠΑ.Λ., οι μαθητές παρακολουθούν (συνολικά στις 3 τάξεις) 9 ώρες μαθηματικά, ενώ οι μαθητές του Γενικού Λυκείου (της θετικής και της οικονομικής κατεύθυνσης) παρακολουθούν συνολικά 19 ώρες μαθηματικά.

¹⁴ Πιο συγκεκριμένα, οι ώρες γενικές παιδείας στα Τ.Ε.Λ. ήταν 52, ενώ στα ΕΠΑ.Λ. είναι πλέον 46, με την ιστορία να εμφανίζει τη μεγαλύτερη μείωση και να διδάσκεται μόνο 1 ώρα στα ΕΠΑ.Λ. από 6 που διδασκόταν στα Τ.Ε.Λ. Γενικότερα, όσο λειτουργούσαν, τα Τ.Ε.Λ. δίδασκαν 50% γενικά μαθήματα και 50% ειδικότητας ενώ οι Τ.Ε.Σ. 30% γενικά μαθήματα και 70% ειδικότητας. Αν δούμε το σύνολο των ωρών γενικής παιδείας του εβδομαδιαίου προγράμματος στις 2 από τις 3 τάξεις, η αναλογία έχει ως εξής: Τ.Ε.Λ. 45,6% και ΕΠΑ.Λ. 34,2%.

¹⁵ ΦΕΚ 167/τ. Α' /30-9-1985: Ν.1566/1985, Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις.

ΦΕΚ 258/τ. Α' /16-09-1981: Περί των Αναλυτικών Προγραμμάτων της Πρώτης (Α'), Δευτέρας (Β') και Τρίτης (Γ') Τάξεως των ημερησίων Τεχνικών και Επαγγελματικών Λυκείων.

ΦΕΚ 85/τ. Α' /03-04-1981: Περί των Ωρολογίων και Αναλυτικών Προγραμμάτων της Πρώτης (Α') και Δευτέρας (Β') τάξεως των Ημερησίων Μέσων Τεχνικών Σχολών.

ΦΕΚ 79/τ. Α' /07-05-1985: Ωρολόγια και αναλυτικά προγράμματα των ημερησίων και εσπερινών τεχνικών και επαγγελματικών λυκείων της μέσης τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης.

ΦΕΚ 193/τ. Α' /17-09-2013: Ν.4186. Αναδιάρθρωση της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και λοιπές διατάξεις.

ΦΕΚ 83/τ. Α' /11-5-2016: Ν.4386, άρθρο 66. Ρυθμίσεις για τα ζητήματα της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.

Φ8/88704/Δ4/04-06-2015. Ωρολόγια Προγράμματα των μαθημάτων Γενικής Παιδείας της Α' τάξης Εσπερινών ΕΠΑ.Λ. και των Β' και Γ' τάξεων Ημερησίων και Α', Β' και Γ' τάξεων Εσπερινών ΕΠΑ.Λ. ανά Ειδικότητα Τομέα Ομάδας Προσανατολισμού.

προσανατολισμένη στην αγορά εργασίας είναι η Τ.Ε.Ε. είναι οι ειδικότητες οι οποίες διδάσκονται είτε στα επαγγελματικά λύκεια είτε στα δημόσια Ι.Ε.Κ. Καταρχάς, οι ειδικότητες προκύπτουν κυρίως με βάση τη ζήτηση από μεριάς αφεντικών και δευτερευόντως εξαρτώνται από το αν θα συμπληρωθεί ο απαιτούμενος αριθμός σπουδαστών/ριών για να υπάρξει τμήμα ή ακόμη και από πιέσεις από μεριάς σπουδαστών/ριών για να κλείσει κάποια ειδικότητα. Για παράδειγμα, μπορεί μια ειδικότητα να διδάχεται τον έναν χρόνο και να μη διδάχεται τον άλλο, κάτι το οποίο σαφώς και δε συμβαίνει στα πανεπιστήμια για παράδειγμα. Όσοι/ες φιλόλογοι ή βιολόγοι κι αν μαζευτούν, όσο κι αν κορεστεί το επάγγελμα του δικηγόρου ή του νηπιαγωγού, δεν πρόκειται να κλείσουν οι σχολές αυτές ή να λειτουργήσουν κατά περιόδους. Κάτι παρόμοιο μ' αυτό που συμβαίνει στα δη-

μόσια Ι.Ε.Κ., συμβαίνει και στα ΕΠΑ.Λ. Τέλος, συγκρίνοντας τα ΕΠΑ.Λ. με τα Τ.Ε.Λ. βλέπουμε σταδιακή μείωση του αριθμού των ειδικοτήτων που σχετίζονται με τη βιομηχανία και αύξηση του αριθμού αυτών που σχετίζονται με τις υπηρεσίες γεγονός που οφείλεται στη γιγάντωση του τριτογενούς τομέα.¹⁶

Υποχρεωτική πρακτική άσκηση στις ΕΠΑ.Σ. και τα Δ.Ι.Ε.Κ.

Η πρακτική άσκηση στα Δ.Ι.Ε.Κ. είναι υποχρεωτική για τη λήψη πτυχίου, διαρκεί 6 ολόκληρους μήνες και στην συντριπτική της πλειοψηφία των ειδικοτήτων δεν πληρώνεται καθόλου.¹⁷ Στις ΕΠΑ.Σ. Μαθητείας του ΟΑΕΔ στις οποίες η πρακτική είναι επίσης υποχρεωτική, τα πράγματα δεν είναι καθόλου καλύτερα

ΦΕΚ 1567/τ. Β'/2-6-2017. Ωρολόγιο Πρόγραμμα των μαθημάτων Γενικής Παιδείας, Προσανατολισμού και Επιλογής της Α' Τάξης και των μαθημάτων Γενικής Παιδείας και Τεχνολογικών – Επαγγελματικών μαθημάτων των Τομέων της Β' Τάξης των ΕΠΑ.Λ. του Ν. 4386/2016 (Α' 83).

¹⁶ ΦΕΚ 71/τ. Α'/06-06-1986: Ωρολόγια και αναλυτικά προγράμματα των ημερήσιων και εσπερινών τεχνικών-επαγγελματικών λυκείων των τμημάτων «Βοηθών νοσοκόμων» και «Χειριστών ιατρικών συσκευών» του τομέα Κοινωνικών Υπηρεσιών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

ΦΕΚ 50/τ. Α'/14-04-1987: Τροποποίηση ωρολογίων και αναλυτικών προγραμμάτων του Γεωργικού και κτηνοτροφικού τομέα των ημερήσιων και εσπερινών Τεχνικών – Επαγγελματικών Λυκείων της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

ΦΕΚ 225/τ. Α'/06-10-1989: Καθορισμός του Ωρολογίου και Αναλυτικού Προγράμματος του Τμήματος Ξενοδοχειακών Επιχειρήσεων του Τομέα Οικονομίας και Διοίκησης των ημερησίων Τεχνικών – Επαγγελματικών Λυκείων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

ΦΕΚ 2/τ. Α'/09-01-1991: Καθορισμός Ωρολογίου και Αναλυτικού Προγράμματος των τμημάτων «Βοηθών Βρεφοκόμων – Παιδοκόμων» και «Βοηθών Ανασθησιολόγων» του Τομέα Κοινωνικών Υπηρεσιών των ημερήσιων Τεχνικών – Επαγγελματικών Λυκείων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

ΦΕΚ 64/τ. Α'/02-05-1997: Τροποποίηση και συμπλήρωση των ωρολογίων και αναλυτικών προγραμμάτων των Τεχνικών – Επαγγελματικών Λυκείων και Τεχνικών – Επαγγελματικών Σχολών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Καθορισμός ωρολογίων προγραμμάτων του Ναυτικού τομέα των ημερήσιων και εσπερινών Τεχνικών- Επαγγελματικών Λυκείων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης).

¹⁷ Η έγκυκλιος για την πρακτική άσκηση στα δημόσια ΙΕΚ (ΦΕΚ 104, τ.Β/ 22-2-1996) ορίζει τα εξής:

«Η εξάμηνη Πρακτική Άσκηση ή η Μαθητεία σε χώρους εργασίας, διάρκειας 960 ωρών, είναι υποχρεωτική για τους σπουδαστές των Ινστιτούτων Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.) και θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση για την απόκτηση Βεβαίωσης Επαγγελματικής Κατάρτισης- άρθρο 23 του Ν. 4186/2013 για την Αναδιάρθρωση της Δευτεροβάθμιας Εκπαί-

Εδώ βλέπουμε την αντίδραση μιας σπουδάστριας δημοσίου Ι.Ε.Κ. όταν την ενημέρωσαν για την απλήρωτη πρακτική της. Μεγάλη χαρά πήρε...

αφού εκεί οι αμοιβή είναι ίση με το 75% του βασικού ημερομισθίου και η πρακτική διαρκεί 4 σχολικά εξάμηνα.¹⁸

Η κρατική νομοθεσία φροντίζει να διαχωρίζει την εργασία των πρακτικάρων από την εργασία των υπόλοιπων συνάδελφων/ισσών τους και γενικότερα από την εργασία της υπόλοιπης εργατικής τάξης. Οι διαφορές αφορούν το μισθό ο οποίος είναι ανύπαρκτος, την ασφάλιση που αφορά μόνο περιπτώσεις ατυχήματος εν ώρα δουλειάς και τα ένσημα που δεν είναι συντάξιμα, ούτε και προσμετρώνται για την έκδοση βιβλιαρίου υγείας, για το επίδομα ανεργίας ή άλλα επιδόματα του ΟΑΕΔ.¹⁹ Επίσης, οι πρακτικάρου/ες δε δικαιούνται δώρο Πάσχα, δώρο Χριστουγέννων, άδεια, αποζημίωση αδειας, επίδομα αδειας και οι μέρες που μπορούν να απουσιάσουν από την εργασία τους είναι ελάχιστες κατά τη διάρκεια της άσκησης τους.²⁰

Μιλάμε λοιπόν για μια συνθήκη υπερεκμετάλλευσης που κάποιος/α καλείται να δουλέψει απλήρωτος/η κανονικότατο 5ήμερο- 8ωρο για 6

μήνες αν σπουδάζει σε κάποιο Ι.Ε.Κ. ή για ένα εξευτελιστικά χαμηλό μεροκάματο 5ημερο-6ωρο για 2 περίπου χρόνια αν σπουδάζει σε κάποια ΕΠΑ.Σ.! Αυτή η ακραία συνθήκη κάπως πρέπει να δικαιολογηθεί από το κράτος. Και η δικαιολογία που έχει επινοηθεί είναι πως η πρακτική άσκηση δεν είναι εργασία αλλά κάποιου είδους εκπαίδευση ή αλλιώς μαθητεία. Υποτίθεται, δηλαδή, πως το αφεντικό από την καλή του την καρδιά, κάνει χάρη και προσλαμβάνει κάποιον/α πρακτικάρου/α για να του/της μάθει τη δουλειά. Υποτίθεται πως δεν είναι το αφεντικό που ωφελείται αλλά ο/η πρακτικάρου/α που μαθαίνει.²¹

Εμείς λέμε πως η πρακτική άσκηση είναι κανονικότερη εργασία, και μάλιστα πολύ υποτιμημένη, και το λέμε αυτό για χίλιους δυο λόγους. Πρώτον, γιατί η πρακτική άσκηση είναι ίδια σε ώρες, μέρες, κόυραση και ένταση με τις υπόλοιπες εργασίες. Ο/η πρακτικάρου/α δηλαδή δουλεύει υπό πραγματικές συνθήκες, συνδιαλλάγεται με πραγματικούς πελάτες και παράγει πραγματικό κέρδος για το αφεντικό

δευσης και λοιπές διατάξεις [...] Ο εργοδότης δεν είναι υπόχρεος οικονομικής επιβάρυνσης»

¹⁸ Στα Τ.Ε.Ι. η αμοιβή για την πρακτική άσκηση είναι ίση με το 80% του βασικού ημερομισθίου, ενώ σ' όσους/ες πηγαίνουν σε κάποια σχολή σχετική τουριστικά επαγγέλματα η αμοιβή είναι 60% του βασικού μισθού αν το αφεντικό προσφέρει κατ'άλλη και 80% αν δεν προσφέρει. Βλέπε το άρθρο «Μαθητεία – Πρακτική άσκηση. Τι ισχύει». Διαθέσιμο ιντερνετικά: <https://www.ergasiaka-gr.net/2017/02/mathiteia-praktiki-askisi-ti-isxyei/>.

¹⁹ Η ίδια εγκύκλιος ορίζει τα εξής: «Οι ασκούμενοι δεν δικαιούνται υγειονομική περίθαλψη [...] Τα Ι.Ε.Κ., δημόσια και ιδιωτικά, μερμούν για την ασφάλιση των πρακτικά ασκούμενων/μαθητευόμενων στο Ι.Κ.Α., μόνο για την περίπτωση ατυχήματος στους χώρους εργασίας κατά τη διάρκεια πραγματοποίησης της Πρακτικής Άσκησης ή της Μαθητείας, με ποσοστό 1% επί του ετήσιου τεκμαρτού ημερομισθίου της δωδέκατης ασφαλιστικής κλάσης του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, όπως ισχύει κάθε φορά».

²⁰ Βέβαια, οι συνθήκες αυτές συναντώνται και σε άλλες δουλειές οι οποίες είναι υποτιμημένες. Δεν είναι λίγες οι φορές που ο ντελιβεράς δουλεύει μαύρα, ο σερβιτόρος με μισά ένσημα κ.ο.κ. Μόνο που στην περίπτωση των πρακτικάρων οι συνθήκες αυτές ορίζονται ρητά από τον νόμο, ενώ στις άλλες περιπτώσεις το αφεντικό είναι αυτό που παραβιάζει τον νόμο με πολύ μικρές ή και ανύπαρκτες κυρώσεις.

²¹ Η ίδια εγκύκλιος ορίζει ότι: «Κατά τη διάρκεια πραγματοποίησης της πρακτικής άσκησης, ο σπουδαστής βρίσκεται σε ένα μεταβατικό στάδιο: δεν είναι εργαζόμενος αλλά ούτε σπουδαστής με την κλασική έννοια του όρου.»

του. Δεν «κάθεται», ούτε δουλεύει χαλαρά. Ακόμη κι (ότ)αν «μαθαίνει τη δουλειά», τη μαθαίνει ως αποτέλεσμα της εργασίας που παρέχει. Με άλλα λόγια, το να μάθει τη δουλειά δεν είναι πρωταρχικός σκοπός ούτε των αφεντικών ούτε και του κράτους, είναι κάτι που συμβαίνει από μόνο του. Βέβαια, ακόμη κι αν η «μαθητεία» ήταν πρωταρχικός στόχος και πράγματι η εκπαιδευτική διαδικασία υπερίσχυε της δουλειάς, και πάλι δε θα δικαιολογούταν η απλήρωσή 6 ολόκληρων μηνών ή το να παίρνεις το 70% του βασικού ημερομισθίου για 2 ολόκληρα χρόνια!

Ορισμένα, μάλιστα, αφεντικά καλύπτουν σταθερά κάποιες θέσεις εργασίας μόνο με πρακτικάρους/ες, είτε μη προσλαμβάνοντας «κανονικούς/ες εργαζομένους/ες», είτε αντικαθιστώντας τους/τες με πρακτικάρους/ες. Αν οι πρακτικάριοι/ες δεν ήταν «κανονικοί/ες» εργαζόμενοι/ες, οι θέσεις εργασίας αυτές θα έπρεπε να καλυφθούν από άλλους «κανονικούς/ες» εργαζομένους/ες, πράγμα το οποίο δε συμβαίνει. Πολλές φορές μάλιστα οι πρακτικάριοι/ες συνεχίζουν να δουλεύουν στο ίδιο αφεντικό και μετά το πέρας της πρακτικής άσκησης τους, γεγονός που κάνει πολύ σαφές πόσο χρήσιμοι/ες είναι για τα αφεντικά. Ακόμη όμως κι αν δε συνεχίσουν να δουλεύουν στο ίδιο αφεντικό στο οποίο έκαναν πρακτική, συνήθως τους/τις αντικαθιστά κάποιος/α άλλος/η πρακτικάριος/α.

Μάλιστα, δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο τα αφεντικά να αναγκάζουν τους/τις πρακτικάρους/ες να δουλεύουν σε πόστα άσχετα μ' αυτά που έχουν έρθει για να δουλέψουν. Υπάρχουν για παράδειγμα ξενοδοχεία στα οποία εργάζονται πρακτικάριοι/ες ως σερβιτόροι ή ως καμαριέρες ασχέτως ειδικότητας, καλύπτοντας έτσι κενά μόνιμου προσωπικού και σε καμία περι-

πτωση μαθαίνοντας κάτι σχετικό με το αντικείμενό τους. Για την ακρίβεια το μόνο στο οποίο πραγματικά εκπαιδεύονται (ή καλύτερα: το μόνο στο οποίο προσπαθούν να τους/τις εκπαιδεύσουν) είναι να δουλεύουν υπό άθλιες εργασιακές συνθήκες και να αντιμετωπίζουν την κατάσταση αυτή σαν εργασιακή κανονικότητα.

Κλείνοντας, θα θέλαμε να παραθέσουμε ένα απόσπασμα από συνέντευξη που πήραμε από έναν βοηθό νοσηλεύτη- αυτή ήταν η ειδικότητά του στο δημόσιο ΙΕΚ που σπούδαζε- ο οποίος έκανε την πρακτική του άσκηση σε δημόσιο νοσοκομείο:

«Κάνανε κρα να πάρουμε πρακτικάρους τόσο στον δημόσιο τομέα όσο και στον ιδιωτικό. Από Ι.Ε.Κ., Ε.Π.Α.Σ., Τ.Ε.Ι., οτιδήποτε. Οι ασκούμενοι βγάζαμε πάρα πολλή δουλειά στο νοσοκομείο που ήμουνα [...] Όταν πας να ξεκινήσεις την πρακτική σου, σου βγάζει η διευθύνουσα ένα μικρό λογύδριο. Στο λογύδριο αυτό μας είπε: “εντάξει και οι πρακτικάριοι κάπως ξεπληρετείτε τα νοσοκομεία, αλλά από την άλλη δε βρίσκετε εύκολα δουλειά γιατί δε σας θέλουν”. Αυτό βέβαια είναι ένα αισχρό ψέμα γιατί όλοι μας θέλουν εμάς τους διετούς φοίτησης (απ' τα ΙΕΚ) είτε απλήρωτους είτε πληρωμένους, γιατί ακόμη και όταν μας πληρώνουνε, παίρνουμε λιγότερα λεφτά. Επίσης, κανένα τμήμα νοσοκομείου, μεγάλου ή μικρού, δεν έχει φουλ προσωπικό, γι' αυτό και βρίσκουμε να κάνουμε πρακτική όποτε θέλουμε! Αυτά δηλαδή που μας λένε στο λογύδριο και αυτά που μας λένε γενικά, μας τα λένε για να μας μειώσουνε, για να μας πουν ότι και χάρη μας κάνουν που μας έχουν να τους βγάζουμε τη λάντζα. Δεν ισχύει τίποτα απ' αυτά που λένε!»

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όπως στην περίπτωση των επιδοτούμενων ανέργων, έτσι και σ' αυτήν των πρακτικάρων, η υλική υποτίμηση συνοδεύεται από την αντίστοιχη ιδεολογική. Για την ακρίβεια, η ιδεολογική υπάρχει για να δικαιολογεί την υλική. Φυσικά, και στις δύο περιπτώσεις, αυτό που προβάλλεται ως επιχείρημα, είναι ότι δεν πρόκειται για κανονικούς/ες εργάτες/ριες αλλά για εκπαιδευόμενους/ες, που «χάρη τους κάνουν οι εργοδότες, γιατί τους δίνουν τη δυνατότητα να βελτιώσουν τις γνώσεις και τις ικανότητές τους δουλεύοντας».

Πέρα απ' την υλική και την ιδεολογική υποτίμηση, διαδικασίες σαν κι αυτές που παράγουν τους/τις πρακτικάρους/ιες και τους/τις επιδοτούμενους/ες ανέργους/ες των voucher και των λοιπών προγραμμάτων συμβάλλουν στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διαίρεση της εργατικής τάξης. Μια διαίρεση που δεν περιορίζεται στον τάδε ή τον δείνα εργασιακό χώρο, αλλά απλώνεται σ' όλο το μήκος και πλάτος της τάξης. Μια διαίρεση που σε γενικές γραμμές θεωρείται φυσική και δικαιολογημένη, τόσο απ' τους «μη κανονικούς/ες» εργάτες/ριες που ορισμένες φορές καταλήγουν να εσωτερικεύουν την υποτίμησή τους, όσο και- κυρίως- απ' τους/τις «κανονικούς/ές» που δε διστάζουν να συμπεριφέρονται στους/στις πρώτους/ες ως προϊστάμενοι/ες.

Δεν θα ήταν υπερβολή να υποστηρίξουμε, ότι οι μηχανισμοί του κράτους και των αφεντικών οι οποίοι φέρνουν σε πέρας την υποτίμηση αυτών των φιγούρων- και όχι μόνο- είναι τεράστιοι, όπως τεράστια είναι και η κοινωνική νομιμοποίηση που απολαμβάνουν αυτές τους οι προσπάθειες. Ωστόσο, κανείς/καμία δεν μπορεί να τους εγγυηθεί ότι οι συγκεκριμένες μέθοδοι υποτίμησης και διάσπασης θα δουλεύουν απρό-

σκοπτα για πάντα. Από τις μικρές ατομικές αρνήσεις μέχρι και τους οργανωμένους συλλογικούς αγώνες, δεν είναι λίγες οι στιγμές που τα αφεντικά νιώθουν την καυτή ανάσα των από κάτω να απειλεί να κάνει στάχτη το χάρτινο οικοδόμημα που με τόσο κόπο συντηρούν.

Γιατί την ίδια ώρα που το κράτος και τα αφεντικά προωθούν την ατομική καβάτζα, την πολυδιάσπαση και τον κανιβαλισμό στους κόλπους της τάξης μας, υπάρχουν οργανωμένα- κυρίως, αλλά όχι μόνο- κομμάτια που παλεύουν για τα ακριβώς αντίθετα: την ενότητα, την αλληλεγγύη και τη ανάπτυξη συλλογικών αντιστάσεων από και για τους/τις ίδιους/ες τους/τις εργάτες/ριες. Γιατί πάντα θα βρίσκεται ένα (μεγαλύτερο ή μικρότερο σε έκταση) κομμάτι της τάξης με διάθεση και σχέδια να σαμποτάρει τους μηχανισμούς των από πάνω. Πως άλλωστε να γίνει διαφορετικά, όταν ο κόσμος των αφεντικών και του κράτους είναι πραγματικά απάνθρωπος;

ΔΕΝ ΕΙΜΑΣΤΕ «ΠΡΑΚΤΙΚΑΡΙΟΙ/ΕΣ»

ΕΙΜΑΣΤΕ ΕΡΓΑΤΕΣ/ΡΙΕΣ

Ακούοντας το κράτος και τα αφεντικά να μιλάνε για την πρακτική άσκηση, θα έλεγε κανείς πως μας κάνουν και χάρη που μας προσλαμβάνουν! Γιατί, λέει, δεν είμαστε κανονικοί/ες εργαζόμενοι/ες, αλλά μαθητές/ριες που εκπαιδευόμαστε! Γιατί, λέει, απ' την πρακτική ωφελούμαστε εμείς και όχι τα αφεντικά μας!

Όσοι/ες όμως έχουμε δουλέψει έστω και λίγες μέρες ως πρακτικάριοι/ες ξέρουμε ότι όλα αυτά είναι αισχρά ψέματα. Πρακτική σημαίνει κανονική εργασία, τουλάχιστον ως προς τις ώρες, την ένταση, την κούραση, τη σημασία. Γιατί ως προς την αμοιβή η πρακτική διαφέρει κατά πολύ: οι μισθοί μας είναι για κλάματα, αν όχι ανύπαρκτοι, τα ένσημα που μας κολλάνε, μας καλύπτουν μόνο αν πάθουμε ατύχημα εν ώρα δουλειάς, ενώ άδειες, δώρα, επιδόματα και συνδικαλιστικά δικαιώματα εντάσσονται στη σφαίρα της επιστημονικής φαντασίας.

Με δυο λόγια, οι πρακτικάριοι/ες είμαστε πολύ φτηνοί/ες εργαζόμενοι/ες. Γι' αυτό, πολλά αφεντικά και πολλοί κρατικοί οργανισμοί έχουν σταθερά ένα κομμάτι του εργατικού δυναμικού τους να δουλεύει υπό το καθεστώς της πρακτικής άσκησης, είτε μη προσλαμβάνοντας περισσότερους/ες «κανονικούς/ες» εργαζόμενους/ες είτε αντικαθιστώντας τους/τες με πρακτικάριους/ες. Η πρακτική είναι, με δυο λόγια, ένας τρόπος του κρά-

τους να παρέχει φθηνούς/ες ή και τόπια εργαζόμενους/ες σε μικρά και μεγάλα αφεντικά.

Και επειδή εκμετάλλευση χωρίς διάριση (και ρουφιανιά) δε γίνεται, το ιδιαίτερο καθεστώς της πρακτικής άσκησης δημιουργεί ένα αρκετά βαθύ χάσμα ανάμεσα σε μας και τους/τις συναδέλφους/ισσές μας, ενθαρρυνόντάς τους/τες να μας συμπεριφέρονται λες και είναι προϊστάμενοι/ες ή αφεντικά μας.

Ωστόσο, το έργο του κράτους και των αφεντικών δεν είναι τόσο εύκολο. Πολλοί/ες πρακτικάριοι/ες δεν τρώμε το παραμύθι ότι στην πρακτική «απλώς μαθαίνουμε». Πολλοί/ες συναδέλφου/ισσές μας αντιμετωπίζουν ισότιμα ακόμη κι αν έχουν 20 ή 30 χρόνια προυπηρεσίας στην πλάτη τους. Γιατί όσο και να παλεύουν να μας διασπύουν και να μας στρέφουν τον έναν απέναντι στην άλλη, δεν είμαστε λίγοι/ες εκείνοι/ες που καταλαβαίνουμε ότι εχθροί μας είναι το κράτος, τα αφεντικά και οι ρουφιάνοι τους. Κι αυτή η εχθρότητα –για μας– δεν τελειώνει με το τέλος της πρακτικής αλλά μας ακολουθεί μια ολοκληρωτή ζωή.

still in the game

stillinthegame.gr • stillinthegame

Αφίσα που κολλήθηκε στην Αθήνα
τον Νοέμβρη του 2019

still in the game
αυτόνομη εργατική ομάδα
stillinthegameath@gmail.com